

Sosyal Bilgilerin Doğası, Anlamı ve Nasıl Öğretildiği Üzerine Bir Durum Çalışması: Öğretmen Görüşleri¹

A Case Study on the Nature, Meaning and Methods Taught in Social Studies: Teacher Perspectives

Gülşah HANAYLI , Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Bursa/TÜRKİYE, teacher-83@hotmail.com

Adil Adnan ÖZTÜRK , Dr. Öğrt. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/TÜRKİYE,
adil_adnanozturk@hotmail.com

Sultan BAYSAN , Prof.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/TÜRKİYE, sbaysan@adu.edu.tr

Ruken AKAR VURAL , Prof.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/TÜRKİYE, rakarvural@gmail.com

---

Hanaylı, G., Öztürk, A.A., Baysan, S. ve Akar Vural, R. (2020). Sosyal bilgilerin doğası, anlamı ve nasıl öğretildiği üzerine bir durum çalışması: Öğretmen görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 210-238.

Geliş tarihi: 21.05.2020

Kabul tarihi: 25.05.2020

Yayımlanma tarihi: 30.06.2020

Öz. Sosyal bilgiler eğitimcilerinin Sosyal Bilgilere ilişkin algısı, alan yazında yeterince yer bulamamıştır. Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin konu alanının ne olduğuna/neliğine, sosyal bilgiler öğretim programlarının anlamı ve işlevine, içeriğine ve nasıl öğretildiğine ilişkin algılarını incelemektir. Bu çalışma, nitel araştırma türlerinden “iç içe geçmiş tekli durum çalışması” ile desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Bursa iline bağlı Mustafakemalpaşa ve Karacabey ilçelerinde farklı sosyo-ekonomik statülerden toplam 20 kamu ve özel ortaokulda görev yapan 30 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve tümevarımsal içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ışığında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin; “Sosyal Bilgiler” dersini nasıl tanımladıkları, dersin içeriği, öğrenme-öğretme süreçleri ve ölçme değerlendirme sürecine ilişkin algıları belirlenmiştir. Sonuç olarak, Tarih ve Coğrafya lisans mezunu öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersine kendi alanları yönünden yaklaşırken; Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans mezunu öğretmenler sosyal bilgilere daha disiplinlerarası bir perspektiften bakmaktadır. Ancak uygulamada sosyal bilgileri oluşturan tüm disiplinlerin bir arada kullanılmadığı bunların arasından birkaç disiplinin öne çıktığı görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin üzerinde hem fikir oldukları nokta konuların soyut kalmasıdır. Öğrencilerin demokrasi, insan hakları, özgürlük ve coğrafi kavramlar konularında net bir algı oluşturamadığı düşünülmektedir. Konuların yoğun, zamanın kısıtlı olması, az bütçe olanakları ve sınav kaygısı yüzünden dersi daha fazla etkin kılan saha araştırmaları, müze gezileri, toplumsal kurum ve kuruluşlar ile işbirliği gibi çalışmaların beklenen düzeyin altında olduğu şeklinde algılanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgilerin doğası, anlamı, Sosyal Bilgiler öğretim yöntemleri, Durum çalışması.

Abstract. The aspect from the social studies teachers about the nature of social studies has not been investigated much. The aim of this study is to examine the perceptions of the social studies teachers about the subject area, the meaning and function of the social studies curriculum, the content and the methods taught.

---

¹ Çalışmanın etik kurul izni, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu 84982664-100 sayılıdır.

This study is designed with the “embedded units of analysis”, one of the case studies types. The study group consisted of 30 teachers working in 20 public and private secondary schools of different socio-economic status in Mustafakemalpaşa and Karacabey districts of Bursa province. A semi-structured interview was used to collect the data. Descriptive and inductive content analysis techniques were used for the analysis. It was determined how the participants define “social studies”, how they perceive the content of the course, learning-teaching and assessment and evaluation processes. As a result, while the graduates from History and Geography areas approach Social Studies course in terms of their own fields; the graduates of Social Studies view social studies from a more interdisciplinary perspective. However, in practice, it was observed that not all disciplines that compose social studies were used together, and several disciplines came to the fore among them. In addition, Social Studies teachers agree that the issues in the area remain abstract. It is thought that students do not generally have a clear perception of democracy, human rights, freedom and geographical concepts. Moreover, it is reported that field studies, museum visits, cooperation with the social institutions and organizations which potentially make the course more effective, are not at the expected level due to numerous subjects, limited time, scarce budget and students’ general exam anxiety.

Keywords: Nature and meaning of social study subject, Methods in teaching social studies, Embedded single case study.

Extended Abstract

Introduction. According to NCSS (1994), social studies is a field of study that consists of combining arts, literature and social sciences with an interdisciplinary approach to improve individuals' citizenship competencies. It provides a systematic and coordinated workspace from appropriate and relevant content from Social Studies, anthropology, archaeology, economics, geography, history, law, philosophy, political sciences, psychology, religion, sociology and art, literature, mathematics and natural sciences. The main purpose of Social Studies is to assist young people as citizens of a culturally diverse democratic society to develop the ability to make logical decision-making based on public interest and knowledge (Savage and Armstrong, 1996). Social Studies curriculum in the US, as a combination of history, geography and civics the subject areas took place in 1968. Social Studies curriculum of 1968 started to be carried out in all primary schools and from 1975 in all secondary schools (Day, 1995). Undoubtedly, designing a curriculum in detail in terms of target, content, learning and teaching and measurement and evaluation processes does not guarantee effective implementation of the curriculum. The distinguishing element here is the "program implementer", that is, the "teacher". For this reason, it is an important requirement to determine how the Social Studies educators understand the social studies subject area, how they define and the practices of the program implementation. The main purpose of this study carried out in line with these explanations is to determine the perspectives of Social Studies teachers regarding the nature and meaning of the lesson and the practices regarding how they are taught.

Method: This study was designed with "embedded single case study" which is one of the qualitative research types (Yıldırım and Şimşek, 2013). The study group of the research consists of 30 Social Studies teachers working in 20 public and private status schools from different socio-economic levels in two central districts (Mustafakemalpaşa and Karacabey) of Bursa. The study group was determined with the "maximum diversity" technique (Hatch, 2002). The data in the study were obtained through individual interviews conducted with a semi-structured interview form. A total of 15 questions were asked to the participants. These included entrance questions, probe and essential questions. Descriptive and inductive content analysis techniques were used to analyse the data. The data were coded separately by the researchers; after the codes obtained, categories were created, and these categories were gathered under 6 themes.

Results. In the light of the data obtained in the research, it was determined how Social Studies teachers define the "Social Studies", the content of the course, their learning-teaching processes and their perceptions about the assessment and evaluation techniques. As a result, while teachers with a bachelor's degree in History and Geography approach Social Studies from their own field perspectives; Social Studies Teaching graduate teachers look at their subject area from a more interdisciplinary perspective. However, in practice, it was observed that not all disciplines that compose social studies were used together, and several disciplines came to the fore among them. The point on which the Social Studies teachers agree is that the topics remain abstract. It is believed that students cannot form a clear perception of democracy, human rights, freedom and geographic concepts. It is perceived that the subjects such as field researches, museum trips, collaboration with social institutions and organizations that make the lesson more effective are less than expected due to the intense, limited time, less budget facilities and exam anxiety.

Discussion and Conclusion. Social Studies teachers, who form the working group of this research, mostly state that this course is formed by the combination of History, Geography and citizenship disciplines. This definition is quite lacking. Teachers do not usually see that the Social Studies course is a combination of anthropology, Law and Human Rights, Economics and Art History, as well as these basic disciplines. On the other hand, the teachers see the nature of the course from the perspective of student's past, being a mirror to the present and shedding light on his /her future. They perceive

the lesson as a discipline that prepares student for life and aims to raise “good citizens” by connecting the past to the future. In line with this definition, it is seen that “Social Studies approach as citizenship transfer” comes to the forefront from the 3 social studies approaches mentioned by Barr, Barth and Shermis (2013). It can be said that this point of view is also incomplete and inadequate. From the point of view of the general objectives of the Social Studies programme of the Ministry of National Education, the teachers perceive the special objectives of the lesson in lesser terms, teachers do not make use of the outer-school learning environments, and they often use teacher-centered learning, teaching and assessment methods and approaches. They usually avoid cooperating with non-governmental organizations. Also, as important problems the fact that they do not use formative assessment and alternative methods adequately. In summary, it is noteworthy that social studies teachers have a traditional point of view and practices in terms of the nature and function of the course as well as the objectives, content, learning, teaching process and assessment and evaluation dimensions of the curriculum. However, the Social Studies course is one of the most important lessons of the basic education program carried out in order for the individual to learn about himself, his / her surroundings, region, country and the planet in which he/she lives and to become an effective and responsible member of the planet. In order to achieve the objectives of the course, the practitioners must have a correct perspective and conduct the course with student-centered learning-teaching strategies, methods and techniques.

This study was carried out to determine the opinions of the secondary school Social Studies teachers regarding the nature / quality, function and how the Social Studies curriculum was carried out. For the same purpose, it may be suggested to conduct a study with primary school teachers for the Life Science course. In addition, the individual interview technique was used as a data collection tool. In line with the purpose mentioned above, studies using observation and document analysis techniques can also be carried out in further research.

Giriş

“Sosyal Bilgiler” kavramı ilk defa, 1916’da ABD’de bulunan Ulusal Eğitim Birliği Komisyonu (*National Education Association Commission*) tarafından kullanılmıştır. Komisyon bünyesinde toplanan ve farklı uzmanlık alanlarından gelen bilim insanları oluşturdukları ilk raporda, Sosyal Bilgiler dersi konu alanı açısından “kurumlar, insan toplumunun gelişimi ve sosyal grupların üyesi olarak insan” kavramları üzerinde durmuş ve “iyi vatandaş” yetiştirmeyi dersin temel hedefi olarak belirlemişlerdir (akt. Martorella, Bear ve Bolick, 2005). İlk Sosyal Bilgiler öğretim programında tarih, coğrafya ve vatandaşlık konuları ağırlıktadır. Çünkü ABD’de pek çok faktörün etkisiyle siyasal, toplumsal, kültürel değişimler yaşanmış ve bunların sonucunda oluşan göç, sanayileşme, şehirleşme, güvenlik, milliyetçilik ve yurttaşlık kavramlarının önemi artmış; bu çalkantılı sürecin en az hasarla atlatılması da bu dersin çıkış noktası olmuştur. ABD’de Sosyal Bilgilerin ilk programında vatandaşlık konuları ağırlıklı olsa da 1930’lu yıllarda daha çok tarihi konulara yer verilerek, sosyal problemler üzerinde durulmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nda içerik coğrafya ve savaş üzerine yoğunlaşmıştır. Savaş sonrası ise program yeniden incelenmiş; probleme yönelik yaklaşımdan uzaklaşmış, akademik disiplinlere dönülmüştür. ABD’de olduğu gibi Türkiye’de de Sosyal Bilgiler öğretim programları, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularının bir bileşkesi olarak 1968 itibarıyla eğitim programlarında yerini almıştır. Sosyal Bilgiler öğretim programı 1968’de ilkokullarda, 1975’ten itibaren de bütün ortaokullarda yürütülmeye başlanmıştır (Günden, 1995).

ABD’nde Sosyal Bilgiler eğitimi konusunda önemli kuruluşlardan biri olan *Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’ne* (*National Council for the Social Studies, NCSS, 1994*) göre sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan ve sosyal ve insani bilimleri kapsayan bir çalışma alanıdır. Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasi bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden alınan sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, kültürel farklılıkları olan demokratik toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına ve bilgiye dayalı, mantıklı karar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır (Barth, 1991; Savage ve Armstrong, 1996; Safran, 2011).

Barr, Barth ve Shermis’e (1977) göre Sosyal Bilgiler, vatandaşlık eğitimi amacıyla insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerin birleştirilmesidir. Sönmez (1997) sosyal bilgileri, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler biçiminde tanımlamıştır. Erden (2000), ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilgiler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı; Doğanay (2002) ise insanları ve çevreleriyle etkileşimini zaman ve yer boyutunda inceleyen önemli bir ilköğretim dersi biçiminde ele almıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak sosyal bilgiler, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp, problem çözebilen, dünya ve ülke sorunlarına duyarlı, çözüm için sorumluluk alabilen, özgüveni ve belirsizlikle baş etme becerisi yüksek bireyler yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşerî bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri disiplinlerarası bir yaklaşımla ortaya koyan hibrit bir disiplin ve bir öğretim programı şeklinde tanımlanabilir. Barr, Barth ve Shermis’e göre (2013) sosyal bilgiler öğretiminde üç yaklaşım/gelenek bulunur. Bunlar vatandaşlık aktarımı, sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve sosyal bilimlerde yansıtıcı araştırmadır.

Vatandaşlık aktarımı geleneğine göre Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmektir. Barr, Barth ve Shermis (2013: 18) bu durumu öğretmenlerin işinin “çocuklara ülkelerine saygı duymayı öğretmek ve iyi vatandaş yetiştirmek” olduğu şeklinde özetler.

Bu bağlamda öğrencilere ulusal ve evrensel değerleri ve çeşitli kavram ve becerileri kazandırmak amaçlanmaktadır.

Sosyal bilimler olarak Sosyal Bilgiler geleneği ise *“gençleri verimli bir şekilde yetiştirmenin en iyi yolunun onlara bilimsel bir şekilde düşünmeyi öğretmek”* şeklinde özetlenir (Barr, Barth ve Shermis, 2013: 20). Bilimsel düşünmeyi öğrenmiş gençlerin, sosyal bilimcilerin araştırma süreçlerindeki yollardan geçerek eleştirel düşünebileceklerini ve çıkarımda bulunabileceklerini varsayar. Böylelikle gençler bilimsel araştırma süreçleriyle yeni bilgilere kendileri ulaşabilecektir.

Üçüncü yaklaşıma göre yansıtıcı araştırma geleneği kitapta öğretmen olan kahramanın sözleriyle ifade edilebilir (Barr, Barth ve Shermis, 2013: 22): Öğretmen Goodrich *“çocukların kendi değerlerine yönelik bir anlayış kazanmalarına yardımcı olmaktan daha değerli ne olabilir?”* diye sorar ve ekler: *“Gerçekten de öğrencilerimi çevremizdeki tartışmaya sokmaya çalışıyorum. Onlardan kendi başlarına düşünmelerini istiyorum”*. Goodrich bunu gerçekleştirimin yolu olarak da *“çocukların günün olayları hakkında eleştirel düşünmelerine yardımcı”* olmayı gösterir. Bu yaklaşımda geçmişte olanlara çok uzun zaman ayırmaktan ziyade *‘günü anlamak’*, zamanın gereklerini kavramaya çalışmak daha büyük önem taşımaktadır.

Sosyal bilgilerin doğasını açıklamak için bu üç kategoriye ek olarak Barr ve arkadaşlarının çalışmaları dışında farklı yaklaşımlar da önerilmiştir (Hunt ve Metcalf, 1955, 1968; Nelson ve Michaelis, 1980; Naylor ve Diem, 1987; Russell, 2014). Örneğin, Hunt ve Metcalf tarafından (1955, 1968) ABD’de lise seviyesinde Sosyal Bilgiler öğretimi için önerilen *“yansıtıcı düşünme”*, *“kültürün yakın alanları”*, *“problem çözme modelleri”* ile *“değerler”*e dikkat çekilmiştir. Bu çalışmalar bugün de birçok araştırmaya esin vermektedir. Nelson ve Michaelis (1980) bu yaklaşımlara iki kategori daha ekler: *“bilgiye dayalı sosyal eleştiri”* ve *“bireysel gelişme”* (Chapin ve Messick, 1999; Martorella, 1998). Naylor ve Diem (1987) *“değerler”* eğitiminden bahseder (akt. Keskin, Keskin ve Söylemez, 2014). Öte taraftan Brubaker, Simon ve Williams’ın da 1977’de beşli bir kategorizasyonu bulunmaktadır. İlk üç kategori Barr ve arkadaşlarınınki ile aynıdır. Bunlardan farklı olarak *“öğrenci merkezli gelenekte sosyal bilgiler”* ve *“sosyo-politik girişim olarak sosyal bilgiler”* (bkz. Naylor ve Diem, 1987) kategorilerini önermişlerdir (akt. Öztürk, 2011: 6). Modern sosyal bilgiler öğretiminde editörlüğünü Russell’ın (2014) yaptığı kitapta tartışıldığı gibi sosyal bilgilerdeki yukarıdaki yaklaşımlara ek olarak *“ahlak ve karakter eğitimi”*, *“küresel eğitim”*, *“kültüre-sorumlu sosyal bilgiler öğretimi”* yaklaşımları da bulunmaktadır. Buna ek olarak sosyal bilgiler eğitiminde yeni arayışlar da devam etmektedir. Örneğin, Kopp (2017) *“değerlendirme”* gibi süreçlerin yanında sosyal bilgilerin *“sanatla entegrasyonu”*nunu da konu etmektedir.

Sosyal Bilgiler 2005 Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Öğretim Programı’nda *‘kazanım’* olarak ifadesini bulan genel amaçlar yukarıda sözü edilen tüm yaklaşımları içermektedir. MEB tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Amaçlarına bakıldığında öğrencileri *özgür düşünen, kendinin ve yapabileceklerinin farkında olan; vatanına ve milletine bağlı, haklarının farkında ve bunları koruyan ve kollayan; sorumluluk almaktan çekinmeyen; ulusal bilinç ve milli değerlere sahip çıkan; Atatürk ilke ve inkılaplarına ve yasalara bağlı, anayasal düzende yer alan laik, sosyal, demokratik ve hukuk devleti olmanın gereklerini benimseyen; yasaların herkes için olduğunun ve eşit olduğunun bilincinde, tarihini bilen; yaşadığı coğrafyaya hakim, ona verilen bilgileri yeri geldiğinde ve doğru kullanan; ekonomi konusunda da fikir sahibi olan ve bunu ülkenin kalkınması ve refahı için olumlu yönde kullanan; geleceğine yön verecek mesleğini seçmekte azimli ve kararlı olan ve mesleği ne olursa olsun vatanını en çok sevenin işini en iyi yapan olduğu bilincinde olan; değişime her zaman açık, soran ve sorgulayan; her zaman akıl ve bilimi önder edinen, duyduklarına ve gördüklerine körü körüne bağlanmayan ve sorgulayan; teknolojinin getirdiği her olumlu özelliği kendine ilke edinen; geçmişinden ders alan ve geleceğe güvenle bakan; katılımın önemine inanan ve olaylar karşısında fikir*

ve çözüm üretmeyi seven; insan haklarına bağlı; ülkesinin menfaatlerini kendi menfaatleri üzerinde tutan vatandaş olarak yetiştirmek amaçlanmaktadır (MEB 2005).

Sosyal Bilgiler öğretim programındaki konular yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda, insan yaşamı ve etkinliklerini sosyal bilimler çerçevesinde disiplinler arası bir anlayışla ele almaktadır. Öğrenme alanları 4. sınıftan 7. sınıfa kadar spiral/ sarmal şekilde genişleyerek devam etmekte, içeriğin düzenlenmesinde “genişleyen çevre yaklaşımı” benimsenmektedir. İçerik ‘Öğrenme Alanları’ başlığı altında sıralanmaktadır. Türkiye de Sosyal Bilgiler dersinin içeriği, 2005’ten itibaren NCSS’in ABD’de uygulanan dokuz öğrenme alanı temelinde, bireyin kendisini ve çevresini çeşitli yönlerden tanımasını sağlamaya yönelik yedi öğrenme alanından oluşturulmuştur ve bu bağlamda öğretim programı yukarıda sözü edilen üç geleneği de yansıtmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1.
MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan öğrenme alanları

1.	Birey ve Toplum
2.	Kültür ve Miras
3.	İnsanlar Yerler ve Çevreler
4.	Bilim Teknoloji ve Toplum
5.	Üretim Dağıtım ve Tüketim
6.	Etkin Vatandaşlık
7.	Küresel Bağlantılar

Sosyal Bilgiler öğretiminde temel alınan öğrenme öğretme yaklaşımı ve ölçme ve değerlendirme sürecine bakıldığında yapılandırmacı yaklaşımın burada da benimsendiği dikkati çeker (Özçelik, 1981). Programdan beklenen yararın sağlanabilmesi için amaca uygun bir ölçme ve değerlendirme gerçekleştirmek gereklidir (Çalışkan ve Kaşıkçı, 2010). Bunun için öğrenme amaçları açıkça ifade edilmiş olmalı, öğrenme amaçlarına uygun değerlendirme teknikleri seçilmeli, seçilen değerlendirme tekniklerinin öğrencilerin gereksinimlerine uygun olma durumu belirlenmeli, öğrenme amaçlarına ulaşma durumlarını belirlemek için çoklu göstergeler kullanılmalıdır (Nitko ve Brookhart, 1996). Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretim programında ilerlemeci eğitim felsefesine dayalı, biçimlendirici bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımı temel alınmaktadır. Kuşkusuz, bir öğretim programının kâğıt üzerinde hedef, içerik, öğrenme öğretme süreci ve ölçme değerlendirme süreci açısından ayrıntılı biçimde tasarlanması programının etkili bir biçimde uygulanmasını garantilememektedir. Burada ayırt edici öge “programın uygulayıcısı” yani “öğretmen”dir. Bu nedenle de Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin Sosyal Bilgiler konu alanını nasıl kavradıkları, nasıl tanımladıkları ve programın uygulanmasına dair pratiklerini belirlemek önemli bir gereksinimdir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda bu çalışmanın temel amacı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin dersin doğası ve anlamına ilişkin perspektiflerini ve nasıl öğretildiğine ilişkin uygulama pratiklerini belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda bu çalışmanın problemi, dersin öğretmenleri tarafından sosyal bilgiler nasıl algılanmaktadır? Bu algıda hangi yaklaşımlar dikkat çekmektedir? Bu bağlamda da aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin,

1. Dersin doğası, tanımı ve amacı temasına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Dersin öğretim programı içeriği konusundaki görüşleri nelerdir?
3. Öğrenme öğretme sürecinde kullandıkları yöntem ve teknikler nelerdir?
4. Kullandıkları okul dışı öğretim etkinlikleri nelerdir?
5. Sivil toplum kuruluşları ile eşgüdümü nasıldır?

6. Öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri konusundaki görüşleri ve kullandıkları ölçme-değerlendirme yöntemleri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma türlerinden “iç içe geçmiş tekli durum çalışması” ile desenlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmanın çalışma grubunu Bursa iline bağlı iki merkez ilçede (Mustafakemalpaşa ve Karacabey) bulunan farklı sosyo-ekonomik statülerden 20 kamu ve özel statüdeki okulda görev yapan toplam 30 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmanın etik kurul izni için, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu’na başvurulmuş ve 84982664-100 sayılı etik kurul araştırma izni alınmıştır. Çalışma grubu “amaçlı örneklem” türlerinden “maksimum çeşitlilik” tekniği (Hatch, 2002) ile belirlenmiştir. Bu amaçla farklı okullardaki, 3 mezuniyet alanından, çeşitli hizmet yıllarına sahip öğretmenlere ulaşılmış (Tablo 2) ve imzalı bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formu alınmıştır.

Tablo 2.

Çalışma Grubunun Özellikleri

Katılımcı	Okul/Sosyo-Ekonomik Statü	Mezuniyet Alanı	Hizmet Yılı
K1	S. Koleji (Üst)	Sosyal Bilg. Öğrt.	3
K2	O. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	3
K3	S. Koleji (Üst)	Sosyal Bilg. Öğrt.	4
K4	Özel B.E. Ort (Üst)	Sosyal Bilg. Öğrt.	5
K5	G. Ş. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	5
K6	A. M. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	7
K7	T. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	7
K8	S. S. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	8
K9	S. Koleji (Üst)	Coğrafya Öğrt.	8
K10	L. P. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	10
K11	A. M. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	10
K12	M.A.E. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	10
K13	T. Koleji (Üst)	Sosyal Bilg. Öğrt.	10
K14	Ş.H.A. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	12
K15	Z. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	12
K16	MKP Erkek İ. Htp. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	13
K17	M.A.E. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	13
K18	G. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	14
K19	Ş.H.A. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	14
K20	A. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	15
K21	Y. Ort. (Alt)	Sosyal Bilg. Öğrt.	16
K22	M. Ort. (Orta)	Sosyal Bilg. Öğrt.	16
K23	H.B. Snt M. (Üst)	Sosyal Bilg. Öğrt.	18
K24	Y. Ort. (Alt)	Tarih Öğrt.	20
K25	MKP Kız İ. Htp. Ort. (Orta)	Sınıf Öğrt.	21
K26	Ş.H.A. Ort. (Orta)	Tarih	23
K27	Ç. Ort. (Alt)	Sınıf Öğrt.	25
K28	Z Ort. (Alt)	Sınıf Öğrt.	25
K29	M. Ort. (Orta)	Coğrafya	27
K30	M. Ort. (Orta)	Tarih/Coğrafya	33

Not: Okul isimleri baş harflerle verilmiştir.

Çalışmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilen bireysel görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Katılımcılara toplam 15 soru sorulmuştur. Bunlar giriş-geçiş soruları, sonda ve esansiyel sorulardan oluşmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ile tümevarımsal içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanmış; elde edilen kodlardan daha sonra kategoriler oluşturulmuş ve bu kategoriler 6 tema altında toplanmıştır. Verilerden elde edilen temalar Tablo 3'te listelenmiştir.

Tablo 3.

Verilerden elde edilen temalar

1. Dersin tanımı ve amacı (4, 5 ve 6. sorular)
2. Dersin öğretim programı ve müfredat konuları (8, 9 ve 15. sorular)
3. Ders içi uygulanan yöntem ve teknikler ile aktif öğretim yöntemleri (10 ve 11. sorular)
4. Okul dışı gezi-gözlem (13. soru)
5. Sivil Toplum Örgütleri ile ilişki (12. soru)
6. Öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri ve ölçme değerlendirme yöntemleri (7 ve 14. sorular)

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde bulgular Tablo 3'te yer verilen temaların başlıkları altında sunulmuştur.

Tema 1: Dersin tanımı ve amacı

Bu tema altında katılımcıların sosyal bilgileri nasıl tanımladığı, amacının ne olduğu, niçin öğretildiği ve dersin amacına ulaşma durumuyla ilgili üç soruya verilen yanıtlar bulunmaktadır.

Katılımcılar Sosyal Bilgileri nasıl tanımlamaktadır?

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine sosyal bilgileri nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde bu tanıma ilişkin, beş ayrı kategori ortaya çıkmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri sosyal bilgileri tanımlarken “Yaşamsal ve hayata dair bilgi” (f:14), “Ülke ve dünyayı anlamak” (f:2), “Disiplinlerin birleşimi (f:7)”, “Geçmiş ve bugün arasında bir köprü” (f:5) ve “Yurttaşlık” (f:2)” kategorilerinde bir araya gelmiştir. Aşağıda katılımcı yanıtlarından bazı alıntılar yer almaktadır:

Yaşamsal ve hayata dair bilgi:

K1: “Hayatın gerçeği, geçmiş-gelecek, ihtiyacımız olan şeyler”.

K5: “Hayatı öğreten, geçmişini öğreten, yaşadığımız yeri öğreten en önemli derstir”.

K8: “Toplum, çevreyi, bireyi anlamak”.

K9: “Hayata dair her şey”.

K14: “Yaşamın kendisi, dünyayı anlama-tanıma kılavuzu”.

K23: “Hayatın ta kendisi”.

Ülke ve dünyayı anlamak:

K4: “Dünyayı ülkemizi ve tarihimizi bilmek için gereken temel bilgiler”.

K30: “İnsanı kendi kendine tanıtan, insan olarak duyarlılık oluşturan bir alandır. Hayatı tanıma, algılama ve yaşama felsefesidir”.

Disiplinlerin birleşimi:

K3: "Her bilgiden bir parça".

K16: "Toplumu ve insanı ilgilendiren bilgiler".

K17: "Çok kapsayıcı konular, dersler bütünüdür".

K19: "Bence birleştirme ve bütünleştirme dersi".

K21: "Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık".

Geçmiş ve bugün arasında bir köprü:

K11: "Geçmişten ders çıkarma, bugünü ve yarını etkileyen olaylar".

K12: "Geçmişe, bugüne ve geleceğe hâkim olmak".

K15: "Sosyal Bilgiler hayata hazırlayan, geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi olan bir derstir. Demokratik toplumlar için çok önemli olan katılımcı bireyler yetiştirilmesine öncülük eder".

K25: "Sosyal bilgiler hayatın kendisi, geçmiş ve uyum demek".

Yurttaşlık:

K7: "Vatandaşlık, bilinç, millet ve bayrak sevgisi, tarih bilinci ve şuuru".

K22: "Birlikte yaşama sanatı".

Sosyal Bilgiler dersinin amacı nedir? Niçin öğretilmektedir?

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine "sosyal bilgilerin amacı ve sosyal bilgilerin niçin öğretildiği" sorulmuş ve alınan yanıtlar doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersinin amacının "iyi vatandaş" yetiştirme kategorisinde bir araya geldikleri dikkati çekmiştir. Bununla birlikte katılımcılar Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık öğretiminin yapıldığı, geçmişi bilerek geleceğe ışık tutan bireyler oluşturulmak istendiği kategorisi de öne çıkmaktadır. Katılımcılara göre Sosyal Bilgiler dersinin işlevi topluma faydalı, vatanını seven, duyarlı, iletişim becerileri yüksek, hayatı tanıyan, uyumlu, etkin, haklarını bilen ve savunan, milli ve manevi değerlere saygılı, genel kültürü yüksek bireyler oluşturmak biçimindedir. Aşağıda katılımcı yanıtlarından bazıları yer almaktadır.

Hedeflenen yurttaş profili:

K6: "Dersimizin amacı TC devletinin bir vatandaşı olarak haklarını bilen, bu haklarını kullanmak isteyen, kendi kültürünü ve farklı medeniyetlerin kültürlerini tanıyan, bir birey olarak kendi istek, ilgi ve yeteneklerinin farkına vardığı gibi çevresindeki kişilerin de farklılıklarını görebilen ve bunlara saygı duyabilen, toplumun ahlaki değerlerini analiz ederek, sorgulayarak ona uyum sağlayan bireyler yetiştirmektir".

K7: "Sosyal bilgiler öncelikle iyi insan olmayı temel düstur edinmiştir. Vatanını, milletini seven, bayrağına sahip çıkan bireyler yetiştirmeyi amaçlıyoruz".

K8: "Bireyi topluma entegre etmek; hak, özgürlük ve sorumluluk noktasında bilgi sahibi olmak".

K4: "Topluma, dünyaya faydalı kişiler yetiştirmek. Genel kültürü yüksek, hayata dair birçok konuda fikirlere sahip bireyler olabilmelerini amaçlıyoruz".

K5: "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı sorumlu bir vatandaş yetiştirmek".

Ulusal kültürün benimsenmesi:

K2: "Sosyal Bilgiler hayatın içinden bir ders hayata dair bir ders aslında öğrenciler hem geçmişlerini öğreniyorlar hem de toplumdaki haklarını rollerini öğreniyorlar".

K11: "Geçmişten ders çıkararak hataları en aza indirmesi, bugünü en sağlıklı ve doğru bir şekilde yaşayabilme, çevresini anlayabilmektir".

K13: "Sosyal Bilgiler dersinin amacı gençlere kendi ve dünya tarihini öğretmek, bundan dersler çıkarmasını ve bilgilenmesini sağlamak için öğretiyoruz. Bu dersi öğretmemizin sebebi kendi kültürünü tanıtmak ve bunu gelecek nesillere aktarmak, iyi bir vatandaş ve insan olmasını sağlama, günümüz ve gelecek dünya hakkında ufkunu açmak ve ilerleyen dünyaya adapte olmasını sağlamak için".

K18: "Tarih bilinci oluşturmak ve Genel Coğrafya ve Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını benimsetmek için".

K25: "Sosyal bilgiler çocuğa öz kültürünü öğretip, hayata hazırlamak, sosyalleştirmek demektir".

K26: "Kişinin kendisini, kültürünü, dünyayı tanıması. Kimliğini bulması için".

İnsan-çevre-mekân etkileşimi:

K9: "Hayatın içinden, herkesin öğrenmesi gereken bilgileri öğretiyoruz".

K14: "Öğrencilerin gelişen ve değişen dünyayı tanıması, uyum sağlaması amacımız. Bununla birlikte ülkeyi tanıyan, bilen, koruyan nesil olarak yetişmesini sağlamak".

K17: "Çevre-toplum-doğa ve tarih ilişkisidir".

K28: "Sosyal Bilgiler dersinin amacı hayata tanıtmak ve etkin vatandaş yetiştirmektir".

Sorun çözme ve temel iletişim becerileri açısından sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilme:

K10: "Sosyal Bilgiler dersinin amacı öğrencilerde farkındalık yaratarak günlük hayatta karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmalarını sağlamak. Ülkemizi ve dünyayı tanıyarak bilgi ve kültür seviyelerini yükseltmek".

K16: "Topluma ve dünyaya sağlıklı, uyum sağlamış bir birey olabilmek".

K22: "Toplumsal varlık olan insanın toplumda yer edinmesiyle iletişim becerilerini kazanması".

Ulusal ve evrensel değerleri benimseme:

K12: "İyi bir vatandaş, iyi bir birey olunmasını sağlamak".

K15: "Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı etkin vatandaşlar yetiştirmektir. Çevresindeki sorunların çözümünde rol oynayan yapıcı bireyler yetiştirmektir. Tarihi, kültürünü, ülkesini ve milli değerleri bilen, tanıyan, özümseyen insanlar sosyal hayatta daha aktif ve yapıcı olurlar".

K30: "Öncelikle iyi bir insan, donanımlı ve duyarlı bir insan yetiştirmektir".

K3: "Tarihi, coğrafyayı dünyaya tanıtmak".

Sosyal Bilgiler dersi ilköğretimde amacına ulaşabiliyor mu?

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine "İlköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler dersinin amacına ulaşip-ulaşmadığı" sorulmuş, katılımcıların yanıtları incelendiğinde, çalışma grubundaki eğitimcilerin "Ulaşıyor" (f:11), "Kısmen Ulaşıyor" (f:7), "Ulaşmıyor" (f:11) şeklinde görüş belirttikleri görülmüştür. Aşağıda katılımcı ifadeleri yer almaktadır.

Ulaşıyor:

K1: "Evet ulaşıyor. Çocuklar bu derste, saygıyı, sevgiyi, coğrafyasını, insan haklarını, vatandaşlık görevini öğreniyor".

K13: "Yeni nesil öğretmenler yeni açılım ve yaklaşımlara daha açık, teknolojiye daha hâkim, yenedünyaya daha kolay adapte olabiliyorlar. Nitekim öğrencilerde Sosyal Bilgiler dersini eğlendirici ve öğretici buluyorlar. Ve eskiye göre daha zevk alıyorlar. Bu yüzden amacına ulaştığını düşünüyorum".

K16: "Teknoloji ve materyallerle desteklenirse evet".

K20: "Evet. Birçok toplum kuralı öğretiliyor".

Kısmen Ulaşıyor:

K6: "Sosyal Bilgiler dersi amacına uygun konularla işlenmekte ancak tam anlamıyla amacına ulaşmış olmadığına kesin bir cevap vermek zor. Okul öğrencilerin 2. evi olmasına rağmen, aile faktörü çok etkili. Çocuğun gelişiminde rol oynayan çeşitli etkenler var ve aile gerçekten ilk sırada. Bizim amaca uygun olarak çocuğa kazandırmaya ve bir davranış değişikliği oluşturmaya çalıştığımız konuların okul dışında da mutlaka pekiştirilmesi gerekli".

K15: "Kısmen ulaşıyor diyebiliriz. Milletimiz, milli ve manevi değerlerine bağlılıklarını sürdürüyorlar ve bunda Sosyal Bilgiler dersinin etkisi yüksek. Haklarımız ve sorumluklarımız konusunda ise teoriden öteye gidemiyoruz".

Ulaşmıyor:

K10: "Hayır. Anlatılanlar teorik olarak kalıyor. Pratikte uygulanamıyor. Anlatılan bilgiler günlük yaşamda kullanıldığı zaman ise toplumda karşılığı olmuyor. Toplumun bilinçsiz olması ve kanunların yetersiz olması gibi nedenlerden".

K22: "Hayır. Teorik olarak öğretilen bilgiler pratikte de öğretilemiyor".

K26: "İlkokul çok yetersiz. Çok geniş içerikli olduğu için ulaşamıyor".

K28: "İlköğretimde amacına ulaştığını söyleyemem. Öğretilen konular bence çocukların seviyelerinin çok üzerinde".

K29: "Bence ulaşmıyor gün geçtikçe dersin içi boşaltılıyor".

Tema 2: Dersin öğretim programı ve içeriği

Dersin öğretim programı ve içeriği teması altında üç sorunun yanıtları yer almaktadır. Bunlar öğretim programı kapsamında konuların dersin amacına uygun olup-olmayışı, sınıf düzeyi ve içeriği bakımından konuların birbiri ile tutarlılığı ile programda değiştirmek isteyecekleri bir konunun olup olmadığı üzerinedir.

Katılımcılara göre program kapsamında hangi konular Sosyal Bilgiler dersinin amacına uygun hangi konular amacına uygun değil?

Katılımcılara "Sosyal Bilgiler içeriği kapsamında hangi konuların amacına uygun, hangilerinin uygun olmadığı" konusu sorulduğunda katılımcıların cevapları üç şekilde kategorize edilmiştir. Bu doğrultuda konuların tamamını "amacına uygun bulanlar" (f:15), "konuların tamamını amacına uygun bulmayanlar" (f:3) ve "sınıf ve müfredat içeriği bakımından kimi konuları uygun, kimi konuları uygun bulmayanlar" (f:12) şeklinde dağılım oluşmuştur. Aşağıda bazı katılımcı ifadeleri verilmiştir.

Konuları amacına uygun bulanlar:

K7: "Tarih konularının azaltılmasını doğru bulmuyorum. Özellikle 7. sınıflardaki Osmanlı Tarihi konusunda müfredatı çok az zaman veriliyor. Diğer konuların uygun olduğunu düşünüyorum. Genelde birbirini tamamlayıcı nitelikte".

K10: "Bence konular Sosyal Bilgilere uygun ama bazı konuların ağırlığı daha az olabilir. Genel olarak müfredatın yoğun, ders saatinin az olduğunu söyleyebilirim".

K14: "Konuların çoğu amacına uygun, sadece içerikleri azaltıldı".

K15: "7. sınıflarda geçtiğimiz hafta işlediğimiz bir konu vardı. Meslek seçimi konusu. Meslek seçerken nelere dikkat etmek gerekir? Gelişen ve değişen dünyada hangi meslekler ortaya çıkabilir tarzında bir konuydu. Sosyal Bilgiler dersini hayata hazırlayan bir ders olarak tanımlarsak hayata hazırlayan en önemli konulardan biri de bu olsa gerek. Sosyal Bilgiler

dersindeki konuların hepsi amacına uygun diyebiliriz; ancak kazanım sayısının fazla olması konuların amaca ulaşmasının önünde engel. Gerek ders saatinin az olması gerekse konuların fazla olması nedeniyle sosyal bilgiler dersi teoride kalıyor. Bu da Sosyal Bilgiler dersinin amacına ulaşmasını olumsuz etkiliyor”.

Konuların tamamını amacına uygun bulmayanlar:

K3: “İlkokul kademesi için soyut kalıyor”.

K19: “Uygulanabilir davranışlar kazandırılacak konular yeterli değil”.

K25: “Bence temaların dizilişleri bir devamlılık arz etmemeleri ve daldan dala geçişler yüzünden uygun değil”.

Sınıf düzeyi ve içerik bakımından kimi konuları uygun kimi konuları uygun bulmayanlar:

K4: “Çevremizi, dünyamızı ve tarihimizi sevdirecek öğretecek, ilgi uyandıracak konular amacına daha uygun. Özel isimler, tarihler ve buna benzer ezberleme gerektirecek konular ise uygun değil”.

K6: “Ben sadece 7. sınıf konularını düzeye göre çok ağır buluyorum. Osmanlı tarihiyle karşılaşan öğrencilerin çoğu, ezberlemekten başka çareleri olmadığı düşüncesine kapılıyor ve bunu kırmak zor oluyor. Osmanlı Tarihi konularının mümkün olduğunca sadeleştirilerek verilmesi daha sağlıklı olur”.

K13: “Özellikle tarih konularını bazı sınıflarda ağır buluyorum. Bilgiler fazla geliyor ve dengesiz bir dağılım söz konusu. Milli kültür ile ilgili konuları özellikle amacına uygun buluyorum”.

K17: “7. sınıflarda Osmanlı Tarihi amacına uygun değil”.

K22: “Coğrafya, temel tarih bilgileri, vatandaşlık bilgisi konuları uygun. Demokrasinin gelişim evreleri oldukça ayrıntılı. Bu ayrıntının lisede verilmesi daha doğru olurdu. 8. sınıf müfredatında son ünite konularından çok partili siyasi hayata geçiş konusu da uygun değil”.

K23: “Pratik hayata dair olan güncel ve uygulanabilir konular uygun, coğrafya konuları (paralel-meridyen) pek uygun değil”.

K26: “Devlet yönetimi, Anayasa konuları yeterince kavranamıyor”.

K27: “İnkılap Tarihi ağır, diğerleri iyi”.

K29: “Sosyal Bilgiler dersinde Coğrafya konuları yetersiz, Tarih ve Vatandaşlık konuları yeterli”.

Katılımcılara göre ders konuları birbiri ile tutarlı mı? Hangi sınıf düzeyinde tutarlı, hangi sınıf düzeyinde tutarsız buluyorsunuz?

Katılımcılara ders konularının birbiri ile tutarlı olup olmadığı sorulmuş, hangi sınıf düzeyinde tutarlı hangi sınıf düzeyinde tutarsız bulduklarını belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılar “Tutarlı buluyorum” (f:19), “Tutarsız buluyorum” (f:9), “Fikrim yok” (f:1) ve “Ne tutarlı ne tutarsız olduğunu düşünüyorum” (f:1) şeklinde görüş belirtmişlerdir. Aşağıda katılımcı cevaplarından bazı örnekler bulunmaktadır.

Tutarlı buluyorum:

K1: “Konular birbiri ile tutarlı, ünite konuları bütün sınıflarda birbirinin tamamlayıcısı”.

K4: “5. sınıftan 8. sınıfa kadar genel hatları ile tamamlayıcı olduğunu söyleyebilirim. Tarihin kronolojik olarak ilerlemesi buna uygun bir örnek mesela. Ama bu esnada araya giren konular bütünlüğü bozarak bir önceki konunun bilgilerinin unutulmasına sebep olabiliyor”.

K10: “Bence konular tutarlı. Ancak sınıf seviyelerine göre bazı konular ağır olabiliyor. Her sınıfın 2. üniteleri bana göre ağır ve çok yüklü”.

K11: “Konular tutarlı fakat 7. sınıf Osmanlı Devleti konuları kitaplarda biraz daha kapsamlı olmalı”.

K13: "Ders konularını birbiriyle tutarlı buluyorum ama 7. sınıfların konularını fazla ve ağır buluyorum. Buradaki özellikle tarih konuları ilköğretim kademesinde daha dengeli bir dağılım gösterebilir. Çok uzun bir tarihi 1 sene de vermek hem öğretmenler için yorucu olduğu kadar çocuklar için de bunaltıcı oluyor".

K24: "6. sınıflarda konular yaş ve düzeye göre bence fazla ağır. 7. sınıflar ise fazla hafif, 8. sınıfları hiç beğenmiyorum. Bir tutarsızlık yok".

K28: "Ders konuları birbiriyle tutarlıdır. Ancak 6. sınıflarda seviye üstü çok fazla bilgi var".

K29: "5. ve 6. sınıflara girmediğim için yorum yapamam. 8. sınıfta sıkıntı yok. 7. sınıflarda eksiklikler var".

K30: "Genel olarak bütün sınıflarda tutarlı olduğunu tam anlamıyla düşünmüyorum. Çok büyük teknik eksikliklerin ve tekrarların olduğunu düşünüyorum".

Tutarsız buluyorum:

K5: "7. sınıfta Osmanlı konuları arasında bağlantısızlık olduğunu düşünüyorum".

K12: "Sınıflara göre değişmekle beraber tutarsızlıklar mevcut. Özellikle 7. sınıf konularının fazla yoğun olduğunu düşünüyorum".

K14: "Çoğu ünitelerde tutarsızlık var. Özellikle 7. sınıflarda bunu görüyorum".

K19: "Tutarlı olmayan konular var.8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi inkılaplar verilerek ilkeler veriliyor".

K22: "5. sınıf,7. sınıf ve 8. sınıfta tutarlılık mevcut. 6. sınıfta ise coğrafyadan tarihe oradan oraya, vatandaşlık konuları derken oldukça tutarsız buluyorum. Konu dengesi mevcut değil".

K26: "Tutarsızlıklar var. 5 ve 6'larda sınıf düzeyinin üstünde bilgiler yükleniyor".

"Ne tutarlı ne tutarsız buluyorum" şeklinde görüş belirten K25, "5. ve özellikle 6. sınıf konuları tutarsız, 7. ve 8. sınıf tutarlı. 7. sınıf Osmanlı Tarihi biraz daha ayrıntılı olsa iyi olur" şeklinde görüş bildirmiştir.

Katılımcılar, Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programını geliştirmek ve değiştirmek için Bakanlık tarafından görevlendirilmiş olsalar neyi, nasıl değiştirmek isterler?

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre Bakanlık tarafından bir fırsat tanınsa ve öğretim programında değişiklik yapma imkânı tanınsa ne yapmak istedikleri sorulmuştur. 6 katılımcı (K2, 3, 9, 16, 23, 26) bunun mümkün olmayacağını bu yüzden fikir beyan etmek istemediklerini söylemişler; diğer 24 katılımcı ise aşağıda dört grup altında kategorize edilen görüşlerini belirtmişlerdir. Bu kategoriler ders konuları ve müfredat, ders saatleri ve ders kitapları, seminerler, geziler ve ders materyalleri konusunda değişiklik isteklerini içermektedir.

Ders konuları ve müfredat konusunda değişime giderdim:

K1: "Örneğin 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında 1. Dünya Savaşı öğrenciler için zor. Daha hafifleştirilmeli. Her sınıfta 7. Ünite olarak karşımıza çıkan Küresel Bağlantılar konusu daha eğlenceli hale getirilmeli, ama genel olarak sıkıntı yok. 6. sınıflarda ise konular biraz yoğun ve ağır".

K4: "Ezberlemeyi gerektirecek konular yerine günlük hayatta karşımıza çıkacak konulara öncelik vermek isterim. Bu konuları kavramak adına sadece ders anlatımı yerine bunların hayattaki örnekleriyle öğrencileri karşılaştırarak daha iyi öğrenmelerini isterim".

K6: "Toplumun ihtiyaçları ve öğrenci yaşantılarının sürekli bir değişim içinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilgiler konularının da bu değişime ayak uydurmasının mantıklı olduğu görüşündeyim. Tabi ki bazı konular (tarih ve coğrafya alanındakiler) olduğu gibi verilmeye devam etmeli, ancak değişen olgular toplum yapısına paralel olarak ele alınmalıdır. ... Öğrenciler sorgulayan, eleştiren, analitik düşünme becerisine sahip bireyler

olarak yetişirse zaten ülkemizde ve dünyada olup bitenleri doğru değerlendiren, sorumluluk sahibi kişiler olarak topluma faydalı olacaktır”.

K7: “Biraz daha somutlaştırmaya çalışırdım. Özellikle 5. sınıflarda bazı kavramlarda sorun yaşayabiliyorum. Bunun için materyal desteğinin de verilmesi gerektiğini düşünüyorum”.

K8: “5. sınıf konularından İlkçağ uygarlıkları ünitesini tekrardan 6. sınıfa alırdım”.

K10: “Müfredatı azaltır, öğrencilerin oyun temelli öğrenmesini sağlayarak eğlenceli bir ortam oluşturmayı amaçlardım. Okullara belli imkânlar sağlanarak gezi yapabilmeleri kolaylığını sağlardım. Öğrenilen bilgilerin günlük yaşamda kullanılabileceği ve öğrencilerin bu yaptıklarıyla sınınanabileceği ortamlar kurmak isterdim (sinema ve tiyatroya gidip nasıl davranılması gerektiğini uygulayarak öğrenmek gibi). Davranış notlarının etkisini arttırmanın önemi üzerinde dururdum. Çünkü herkes yapmaması gereken her şeyi test sorularında biliyor ama puan olarak değerlendirilmeyeceğini bildiği için davranışlarında göstermiyor”.

K12: “Müfredatı daha dengeli düzenledim. Öğrencilerin öğrenme düzeylerine göre daha dengeli dağılım yapardım. Konu yetiştirme baskısını azaltırdım”.

K13: “Atatürkçülük konularına daha fazla ağırlık verirdim. Özellikle kendi tarihimizin öğretilmesi konusunu daha çekici kılmak için çalışmalar yapardım. Sosyal Bilgiler dersinin daha rahat anlaşılması, anlatılması ve uygulanması için Sosyal Bilgiler laboratuvarları kurardım. Teknolojiye daha fazla ağırlık verirdim”.

K14: “Üniteler arası geçişi bağlantılı hale getirdim. Her ne kadar 2 yıldır 7. ve 8. sınıflara girmesem de konuların aşırı yüzeyselleştirildiği eleştirilerini duyuyorum. Bu olabilir”.

K15: “Öncelikle 7. Ünite çok fazla. Ünite ve kazanımları yüzde 50’ye yakın azaltırdım. Uygulanmayan çoğu şey unutulur. ... Tarih konularında ise kısa bir üniteye çok sayıda bilgi var ve genellikle siyasi tarih odaklı. Çok sayıda devletin siyasi tarihiyle ilgili kısa bilgiler vermektense, olay bazlı olarak konuları geniş şekilde ele alınmasını sağlardım. Mesela, Kurtuluş Savaşımız anlatılırken sürekli bir siyasi tarihi vermekle boşuşuyoruz. Londra Konferansı, Moskova Antlaşması’nın maddeleri ve yorumları gibi ağır konulardansa o dönemin sosyal hayatını tüm yönleriyle anlatılması daha ilgi çekici olabilir. 1914-1918 I. Dünya Savaşı yılları. Sonrasında Kurtuluş Savaşı sürecimiz var. Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş gibi kulüplerimizin ise kuruluş yılları ise daha önce. Peki nerede bunlar? Bu savaşların neresinde? Ya da cephe gerisindeki zorluklar neler? Hangi yemekler pişiriliyor? Mustafa Kemal’in Ankara’ya geliş süreci var mesela konularda. Ama neyle gelmiş, nasıl gelmiş, yollar nasılmış? Araba var mı? Dönemin gazeteleri neler, neler yazmışlar? Hangi şairler hangi şiirleri, romanları yazmışlar? Çocuklar hangi oyunları oynamış? Bunun gibi bütüncül bir yaklaşımla konuların ele alınmasının daha yararlı olacağını düşünüyorum. Göktürk Devleti ile Hz. Muhammed döneminin aynı yıllarda olduğu gerçeğini öğretmenliğe ilk başladığım yıllarda kavramıştım sanırım. Çünkü bir konu anlatılırken ülkenin veya dünyanın diğer yerlerinde neler oluyor, bunlara pek değinilmiyor. Sosyal Bilgiler dersi konuları bir toplumun hafızasıdır”.

K22: “Öncelikle 8. sınıflara coğrafya konuları eklerdim. 8. sınıfa gelmiş bir öğrencinin ülkemizdeki şehirleri bilmesi gerekir. Aynı özeni 7. sınıfta da gösterir. Coğrafya konularını eklerdim. Tarihin yoğunluğunu azaltırdım. 5. ve 6. sınıflara, 7. sınıflara da Atatürkçülük konularını ekler. Atatürk’ü tanımalarını sağlayan konular etkinlikler koyardım. Teorik değil, yeni aktif yöntemlerle dolu öğretmen kılavuzu hazırlar, öğretmenleri bu yöntemlere kanalize eder, müfredatı bu yönde değiştirdim. Her sınıfın mutlaka Çanakkale, Anıtkabir’i görmesini sağlar. Bilim insanları ile tanışma fırsatı oluştururdum. Yurt dışına bir kez de olsa gitmelerini sağlardım”.

K28: “Sosyal Bilgiler öğretim programını geliştirmek konusunda özellikle sınıf seviyelerinin üstünde olan, soyut metotlarla anlatımı olan kazanımları kaldırırdım. Örnek olarak 6. sınıflar kavimler göçü, meridyenler, enlemler gibi konular sınıf seviyelerinin çok üzerindedir. ... 8. sınıflarda ise İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin konuları çok fazladır”.

Ders saatleri konusunda değişime giderdim:

K17: "8. sınıf İnkılap Tarihi ders saatleri az, en az 3 saat olmalı ve Vatandaşlık dersi tekrar konmalı... hikâye, film vb. etkinlikleri mutlaka eklerdim".

K19: "7. sınıf 1. Dönem konularını 2. Döneme aktararak öğrencilerin sıkılmasını engelledim. 8. sınıf ders saatini 4 saate çıkarır. Her konu için bir hikâye paylaştım".

K21: "Aynı devam ederdi. 8. sınıflarda ayrıca 3 saatte Sosyal Bilgiler dersi yapılmasını isterdim böylece toplam 5 saat olurdu. 2 saati İnkılap Tarihi, 3 saati Sosyal Bilgiler olurdu".

K24: "Sosyal Bilgiler dersini sınava dayalı ders olmaktan çıkarır, zevk alabileceği öğrenci merkezli bir ders haline getirdim. Böylece çok daha güzel olurdu. İnkılap Tarihi ders saatlerini arttırdım".

Ders kitapları konusunda değişime giderdim:

K11: "İlk önce kitaplarda değişiklik yapar daha fazla görsel kullanarak ve konuları birbirinden ayıran başlıklar olarak yazardım. Çocuklar okul kitaplarını kullanmayı sevmiyorlar. Programda en çok sıkıntı 7. sınıf Osmanlı Devleti'nin anlatıldığı 2. ünite oluyor. Burada bir düzenleme yapılmalı. Öğrenciye konu anlatılırken konudan konuya atlanıyor. Bu da öğrenmeyi olumsuz etkiliyor. Kitaplarda sıralı kısa kısa bilgilerle anlatılsa daha uygun olacak".

K30: "Ana ders materyali olan ders kitaplarını amaca uygun, daha teknik ve faydalı hale getirmeyi gündeme alırdım. Etkinlikler içerisinde seviyeye uymayan, gereksiz bütün yansımaları program dışında tutmaya özen gösterirdim. Öncelikle bunları yapacakların yeterli donanımına sahip olmaları gerektiğini samimi olarak düşünmelerini isterdim (özeleştirici kültürünün varlığı)".

Seminerler, geziler ve materyaller konusunda değişime giderdim:

K25: "Ben olsaydım seminer döneminde öğretmenleri; 3 gün seminere alıp o dönemde yapılacak etkinlikler ve faaliyetler hakkında güzel örnekler gösterirdim. Ayrıca çocuklarımızın milli kültürümüzü öğrenmeleri için gezici büyük tırlar içinde müzedeki veya tarihi yerlerdeki eserlerin kopyalarını yapıp çocukların ayağına getirirdim. Bazı çocuklardaki Osmanlı düşmanlığının önüne geçmek için, 7. sınıflarda bir İstanbul Topkapı Sarayını gezmeyi programa aldırırdım".

Tema 3: Ders içi uygulanan yöntem ve teknikler

Ders içi uygulanan yöntem ve teknikler ile aktif öğretim yöntemlerinden hangilerinin kullanıldığına ilişkin sorulan iki soruya alınmış cevaplar bu tema altında toplanmıştır.

Katılımcılar öğretme ve öğrenme sürecinde hangi yöntem ve metotları kullanmaktadır?

Katılımcılara ders anlatımı esnasında hangi yöntem ve teknikleri uyguladıkları sorulmuş, verilen cevaplar doğrultusunda Tablo 4 oluşturulmuştur. Buna göre katılımcıların en çok kullandıkları yöntemler sırasıyla *düz anlatım* (f:17), *soru-cevap* (f:15) ve *drama, rol yapma, canlandırma* (f:10). Diğer yöntemler ifade edilmiş olsalar da kullanım durumları yaygın değildir.

Tablo 4.

Katılımcıların Sosyal Bilgiler dersini işlerken kullandıklarını ifade ettikleri öğretim yöntem ve teknikleri

Yöntem ve teknikler	Kişi sayısı (f)	Yöntem ve teknikler	Kişi sayısı (f)
Düz anlatım/sunuş yoluyla anlatım	17	Örnekleme	1
Soru-cevap	15	Gözlem	1
Drama, rol yapma, canlandırma	10	Kişiselleştirme	1

Beyin fırtınası	6	Altı şapka	1
Araştırma-inceleme	5	Yaparak-yaşayarak	1
Tartışma	5	Not tutturmak	1
Projeksiyon ve akıllı tahta kullanımı	5	Aktif olarak derse katma	1
Grup çalışması	4	Hikâyeci anlatım	1
Buluş yoluyla anlatım	4	Not tutturmak	1
Örnek olay	3	Münazara	1
Materyal ve harita kullanımı	3	Kavram haritaları	1
Problem çözme	2	Dikkat çekme	1
Eğitsel oyunlar	1	Altı şapka	1
Balık kılıcı	1	Tüm yöntemler	2
Broşür hazırlama	1		

Katılımcılar ders anlatımı esnasında aktif öğrenme ve öğretme tekniklerini kullanıyorlar mı?

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “aktif öğrenme ve öğretme tekniklerini kullanıp-kullanmadıkları” sorulmuş katılımcılar “Kullandıklarını” (f:18), “Kullanmadıklarını” (f:3), “Zaman zaman veya kısmen kullandıklarını” (f:9) belirtmişlerdir. Aşağıda katılımcı cevaplarından bazı örnekler bulunmaktadır:

Kullanıyorum:

K7: “Tabi ki kullanıyorum. Öğrenci yaparak-yaşayarak öğrenmeli”.

K8: “Kullanıyorum. Drama ve istasyon tekniğine sıklıkla başvuruyorum”.

K9: “Öğrenciyi olabildiğince derse katılması için çalışıyorum”.

K10: “Evet, özellikle oyun temelli öğrenme, beyin fırtınası, rol yapma gibi”.

K12: “Evet kullanıyorum. Özellikle maket yapımı ve tasarlama, gezi-gözlem”.

K14: “Evet. Kavram haritaları, bulmacalar, grup çalışması, drama, düz anlatım, özetleme”.

K15: “Kullanmaya çalışıyorum. Öğrenci, öğretim sürecinde aktif rol aldığı anda hem daha kolay öğreniyor hem de ders daha zevkli geçiyor”.

K18: “Evet, öğrencileri aktif olarak derse katmaya çalışıyorum. Örneğin, araştırma yapıp arkadaşları ile paylaşma”.

K25: “Evet, tartışma, grup çalışması, araştırma, beyin fırtınası vb”.

Bazen kullanıyorum:

K16: “Konunun özelliğine göre bazen”.

K20: “Sınıfların mevcuduna göre”.

K22: “Evet, ama müfredat yoğunluğundan az oranda”.

K24: “Çevresel ve sosyo-kültürel özellikler ve imkânlar ölçüsünde kullanıyorum”.

Tema 4: Okul dışı gezi-gözlem

Bu başlık altında katılımcılara okul dışı gezi-gözlem çalışmaları hakkında sorulan soruların yanıtları bulunmaktadır.

Katılımcılar okul dışı gezi-gözlem çalışmalarını ne sıklıkla yapıyor? Yapamıyor ise neden yapıyor, yapıyor ise neler yapıyor?

Katılımcıların neredeyse tamamı gezi-gözlem düzenleyemediklerini, bunun sebebinin “yasal düzenlemeler” (f:4), “okulun kararı” (f:3), maddi yetersizlikler (f:3), öğrenci sayısının fazlalığı (f:2),

güvenlik (f:2), riskler (f:1) vb. sebeplerle yapamadıklarını belirtmişlerdir. Çok nadir de olsa çalışmanın yapıldığı yerin Bursa olması dolayısıyla yakın olan Bursa'ya ve çevresine gidildiğini; bunun yeterli olmadığını, dersleri sınıf ortamından dışarıya taşıyamadıklarını belirtmişlerdir. Cevaplar ayrıntılı olarak incelendiğinde "Yapıyorum" (f:4), "Yapmıyorum" (f:12), "Nadiren (yılda 1, 2 ve 3 kez) düzenliyorum" (f:14) şeklinde kategorize edilmiştir. Aşağıda katılımcı görüşlerinden bazıları bulunmaktadır:

Gezi düzenliyorum:

K14: "Ekonomik faaliyetler konusunda ilçemizdeki iş yerlerini, orman işletme, vergi dairesi gibi kamu kurumlarını. Gezi kulübüyle her yıl Çanakkale, İstanbul, Ankara, İzmir gezileri yapıyorum".

K16: "Bitki örtüsü inceleme, tarihi mekân ve eser inceleme, doğal varlıkları tanıma".

Gezi düzenlemiyorum:

K3: "Okul kuralları gereği yapmıyorum".

K11: "Gezi yapmadım. Gezi kalabalık okul olduğumuz için pek uygun olmamakta, veliden ve idareden de pek destek alamıyoruz".

K13: "Çalıştığım yer itibarıyla okul dışı gözle çalışmalarını yapamıyorum. Ama daha önceki çalıştığım yerlerin bazılarında yapmış olduğum bir uygulama".

K19: "Güvenlik sebebi ile yapmıyorum".

K25: "Yapamıyorum. Prosedür çok fazla, insanı çok yoruyor".

K30: "Okul koşulları ve hayat gerçekleri doğrultusunda ideali yapmak mümkün olmuyor".

Nadiren (yılda 1, 2 ve 3 kez) düzenliyorum:

K4: "Yıl içinde çok fazla vakit olmasa da bir veya iki kez yapmaya çalışıyoruz. Çevremizde konumuzda geçen öğelerin gerçek hayattaki örneklerinin öğrenmeyi pekiştireceğini düşünüyorum ve buna yönelik geziler planlıyorum. Örneğin Osmanlı Devleti'ni işlerken Bursa'da müze ve kaleleri gezmek gibi".

K6: "Okul dışı gezi-gözlem faaliyetlerini yılda bir kez yapabiliyorum. Çünkü okulumuz bir köy (mahalle) okulu. Gerek gezi için alınacak izinler çerçevesindeki prosedürler, gerekse maddiyat gezileri seyrekleştiriyor".

K10: "Bazen yapabiliyoruz. Amacımız yaptığımız gezilerle hem kültürümü ve tarihi tanıtıcı geziler yapmak hem de eğlenceli vakit geçirmek. Ayrıca ders dışı sosyal-kültürel ve sportif etkinlikler de gerçekleştiriyoruz. Spor müsabakaları, sinema faaliyetleri, şehir dışı geziler".

K12: "İlk dönem hava şartları dolayısıyla pek yapmıyorum. Daha ziyade bahar mevsiminde yapıyorum. Müze gezileri, tarihi mekân gezileri, doğa gezileri yapıyorum".

K15: "Maalesef çok az yapıyorum. Eğitimi sınıf dışına çıkaramadık. Öğrencileri okul dışına çıkarmanın idari ve teknik birtakım sıkıntıları var. Ders saatlerinde gezi yapsak süre yetmez. Gün içine yaysak öğrenciler diğer derslerden geri kalır. Okul dışına çıkmanın birtakım riskleri var. Yine de güzel bir planlama olsa bu sorunlar aşılar diye düşünüyorum".

K22: "Okul dışı gezi gözlem, eğitim gezisi çalışmaları ortalama 3 ayda bir yapılıyor. Maddi olanakların kısıtlı olması sebebi ile az".

K24: "Okulun imkânları dâhilinde yılda üç kez yapıyoruz. Her yıl aynı yere ama bu geziler. Çanakkale, Bursa (Uludağ), Bursa TÜYAP kitap fuarı".

K28: "Okul dışı gezi, gözlem çalışmalarını sınırlı yapmaktayız. İzinler konusunda sıkıntı yaşıyoruz".

K29: "Öğrenci sayısı fazla olduğu için bireysel yapamıyorum. Okulun düzenlediği zümre arkadaşlarım (gezi kulübü) onlarla katılıyorum".

Tema 5: Sivil toplum kuruluşları (STK) ile ilişki

Bu tema altında katılımcıların Sosyal Bilgiler dersinde sivil toplum kuruluşları ile ilişki kurup kurmadıkları, eğer kuruyorsa bu bağlantıların hangi kuruluşlarla yapıldığı konusunda toplanmıştır.

Katılımcılar sivil toplum kuruluşları ile ilişki kuruyor mu?

Katılımcılara sivil toplum kuruluşları ile ilişki kurup kurmadıkları sorulduğunda “Evet kuruyorum” (f:11), “Hayır kurmuyorum” (f:15), “sadece konu bağlamında yeri geldiği zaman kısmen kuruyorum” (f:4) şeklinde cevap alınmıştır. Aşağıda katılımcı ifadelerinden örnekler bulunmaktadır:

Evet, kuruyorum:

K7: “Bazı konularda kullanıyorum. Özellikle TEMA ve AKUT gibi kurumlar ile bağlantı halindeyim”.

K8: “Çalıştığım okul köy okulu olduğundan dolayı sivil toplum kuruluşlarıyla özellikle yardım hususunda iletişim kuruyorum”.

K12: “Evet, Kızılay, Hayvanları Koruma Derneği, Gazileri Koruma ve Yaşatma Derneği ve LÖSEV ile ilişki kuruyorum”.

K14: “Evet. Çevre konusunda TEMA, bilinçli tüketici konusunda Tüketici Hakları Derneği, Yeşilay, Kızılay ve diğer STK ile konular örtüştüğünde planda uygun zaman varsa ilişki kuruyorum”.

K22: “Evet. Derslerde konu geldikçe gruplar oluşturup STK’lar ile röportaj yapmalarını istiyorum”.

K24: “Evet, hatta temsilcileri ile işbirliği halindeyim. Örneğin, LÖSEV, TEMA ve Kızılay ile görüşüyorum ve bu görüşmelerimi paylaşıyorum”.

K28: “Yeri ve zamanı geldiğinde imkânlar ölçüsünde ilişki kuruyorum. Özellikle Belirli Gün ve Haftalarla ilişkilendirmeye çalışıyorum”.

STK bağlantısı olmadığını belirten 15 kişiden çoğunluğu “hayır, kurmuyorum” demiş, birkaç kişi de: örneğin, K11 “anlatırken bahsediyorum. Amaçlarını vurguluyorum. Ama bir STK ile doğrudan diyalog kurmadım” ya da K29 “yeterli oranda kurmuyorum”, K15 “sivil toplum örgütlerinin öneminden bahsetsek de bunu pek uygulamaya dökemiyorum. Tek taraflı bir ilişki içerisindeyiz yani” ve K30 “genel olarak çok fazla ilişki kurduğumu söylemem mümkün değil” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kısmen kuruyorum” şeklinde görüş belirtenlerden K4 “bireysel olarak bizzat katılamasam da yönlendirmeler ile kurmaya çalışıyorum” ifadesini kullanmıştır. Burada K10 “Kızılay” bağlantısını dile getirmiştir.

Tema 6: Öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri ve katılımcıların kullandıkları ölçme-değerlendirme yöntemleri

Çalışmanın son teması öğretmenlerin öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri ve katılımcıların geleneksel yazılı sınavlar haricinde kullandıkları ölçme-değerlendirme yöntemlerine verilen cevaplarını içermektedir.

Katılımcılara göre öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri, doğru ya da yanlış bildikleri veya öğrendikleri nelerdir?

Araştırmada katılımcılara “öğrencilerin ilkokuldan hangi düzeyde ve nasıl geldikleri” sorulmuş, “doğru ya da yanlış bildiklerinin neler olduğunu” belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılar bu soruya öğrencilerin ilkokuldan “yeterli düzeyde” (f:9), “yetersiz düzeyde” (f:14) ve “ne çok yeterli ne çok yetersiz” geldiklerini ya da “bunun şartlara göre değişebileceğini bu yüzden net bir şey söylemenin

mümkün olmadığı" (f:7) yönünde görüş belirtmişlerdir. Aşağıda katılımcı cevaplarından örnekler bulunmaktadır.

Yeterli düzeyde:

K1: "Genel olarak iyi geliyorlar, hayatın içinde kullandıkları şeyler olduğu için kolay kavrayabiliyorlar".

K7: "İlkokulda eğer iyi bir eğitim aldı ise özellikle dört yıl boyunca öğretmeni değişmedi ise iyi bir eğitim almış olarak geliyor. Sadece bazı soyut kavramlarda sorun yaşıyoruz. Örneğin daha önce 5. sınıflarda Atatürk ilke ve inkılapları konusunda sorun yaşıyorduk. Ancak şu an o konu kaldırıldı".

K10: "Bence çocuklar bilgi olarak yeterli seviyede geliyorlar, genel olarak. Ancak bildikleri ile yaptıkları aynı olmuyor. Herkes yere çöp atmanın yanlış olduğunu biliyor ama uygulamıyor. Arkadaşına vurmanın kötü bir davranış olduğunu biliyor ama sorununu şiddetle çözüyor. Aynı trafikte, gündelik yaşamda sorununu bu şekilde çözen büyükleri gibi".

K13: "Çocukların ilkokuldan geliş düzeyleri bölgeden bölgeye farklılık gösteriyor. Bu biraz da o bölgenin ya da ilin imkânları ile alakalı bir durum. Bulduğum bölge için düzeyleri ya da en azından ilgileri yüksek diyebilirim. Özellikle İlkçağ tarihine ve teknoloji konusunda çok meraklı ve öğrenmeye açlar. Eski kültürler, eski aletler ya da yeni buluşlar oldukça dikkatlerini çekiyor. Tarihin bazı konularında ya da icatlar buluşlar konularında yanlış ya da eksik bilgileri oluyor".

K17: "Hazırlıklı geliyorlar. Daha çok vatandaşlık görevlerini biliyorlar".

Yetersiz düzeyde:

K9: "Harita bilgisi çocuklarda çok yetersiz. Türkiye'nin illerinin yerini bile bilmeyenler oluyor".

K11: "İlkokuldan önyargılar ile geliyorlar. Çok sevmediklerini belirtiyorlar. İlkokulda daha çok ezber üzerine dersler işleniyor".

K15: "En alt düzeyde geliyor diyebilirim. En azından Türkiye'nin başkentinin Ankara olduğunu biliyorlar".

K18: "Bazı öğrenciler seviye olarak yetersiz düzeyde geliyor. Diğerleri orta düzeyde".

K24: "Öğrenciler ilkokuldan oldukça yetersiz bir düzeyde geliyor. Ülkesini hiç tanımayan, çevresini hiç tanımayan, kendi uzak kültürüne uzak olarak geliyorlar. Ve bu çok kötü".

K25: "Çocuklar ilkokuldan sosyalden nefret ederek geliyor. Çünkü 4. sınıf sosyal bilgiler çocukların çok ama çok üzerinde. Örnek Kurtuluş Savaşında Batı Cephesindeki savaşların neredeyse 8. sınıf ayarında anlatılması".

K27: "İlgilerinin az olduğunu düşünüyorum".

K29: "Sosyal Bilgiler dersine pek önem verilmiyor diye düşünüyorum. Eğitimin tüm kademelerinde Matematik önem kazanıyor".

K30: "Çok yeterli donanımla geldikleri tartışmalı diye düşünüyorum. Teknik kavramların bilhassa coğrafya ile ilgili kavramların yanlış kavratıldıkları da bir gerçek".

Ne çok yeterli ne çok yetersiz ya da bunun şartlara, bölgeye, öğretmene göre değişebileceği bu yüzden de net bir şey ifade edemeyecekleri görüşü:

K4: "Sosyal Bilgiler ile ya da günlük yaşam ile ilgili bilgileri temel olarak az çok almış oluyorlar. Konuları özümseyerek bu bilgilerin hayatımızda (günlük yaşamda) bize lazım olacağını ve bizim kendimizi geliştirmemiz konusunda temel oluşturacağını bilmek yerine ezberlemeye alışmış olmaları ve sınav odaklı düşünüyor olmaları ise en büyük yanlışları oluyor".

K6: "Bir sınıfta bütün öğrencilerin ilkokuldan aynı şekilde gelmesi mümkün değil. Aynı sınıfta, aynı öğretmenle eşit sürede bulunmuş iki öğrenci arasında çok büyük farklar olabiliyor. Çok iyi öğrencilerim de var, çok vasat olanlar da. Dolayısıyla faktörlerden biri öğretmense, diğeri de öğrencinin kendisi".

K12: “Bölgelerarası farklılıklara ve bireysel farklılıklara bağlı olarak değişken bir durum sergiliyorlar. Kulaktan doğma bilgilerin öğrenmelerini olumsuz etkilediğini düşünüyorum”.

Katılımcılar ölçme ve değerlendirme konusunda yazılı sınavlar haricinde neler yapıyor?

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yazılı sınav haricinde alternatif ölçme-değerlendirme araçlarını kullanma konusunda neler yaptıkları sorulmuştur. Katılımcıların yazılı sınavın haricinde öğrencilerin kazanımları ne kadar edindiklerini tespit etmek amacıyla kullandıklarını ifade ettikleri alternatif ölçme-değerlendirme araçları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5.

Alternatif ölçme-değerlendirme araçları

Alternatif ölçme-değerlendirme aracı	Cevap sayısı
Test/çoktan seçmeli/deneme sınavı/boşluk doldurma/habersiz/mini/ara sınavlar/ünite değerlendirmesi	16
Proje/sergi/sunu hazırlama/performans/araştırma/harita çizimi/bulmacalar	12
Etkinlikler/bilgi yarışmaları/oyun temelli yarışmalar	5
Derse katılım/ders içi performans	5
Ödev takibi	5
Sözlü değerlendirme	3
Öğrenci gözlem formu	1
Diğer (tartışma, afiş/pano/okuduğunu anlama çalışması)	3
Toplam cevap sayısı	50

Tablo 5’te de görüldüğü gibi öğretmenler alternatif ölçme-değerlendirme aracı olarak en fazla test/çoktan seçmeli/deneme sınavı/boşluk doldurma/habersiz/mini/ara sınavlar/ünite değerlendirmesi, daha sonra proje/sergi/sunu hazırlama/performans/araştırma/harita çizimi/bulmacaları kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenci değerlendirme formu gibi sözü bir defa geçen değerlendirme araçları da bulunmaktadır. Aşağıda katılımcı cevaplarına örnekler bulunmaktadır.

K1: “Ödevler ve soru çözümlerini değerlendiriyorum. Ünite değerlendirmesi yapıyorum”.

K3: “Performans değerlendirme yapıyorum”.

K4: “Konu ile alakalı ödevler, araştırma, yazma, test, harita çizme vererek bunların geri dönüşünü değerlendiriyorum”.

K6: “Ödev takibi, habersiz mini sınavlar”.

K10: “Ünite sonlarında oyun temelli yarışmalar, deneme sınavları, zaman zaman bilgi yarışmaları”.

K13: “Çoktan seçmeli sorular, açık uçlu, boşluk doldurma vb. dayalı ölçme uygulamaları. Günlük veya haftalık ödevler”.

K14: “Konular ile ilgili güncel araştırmalar, inceleme ödevleri veriyorum. Proje görevleri veriyorum”.

K16: “Öğrenci gözlem formu, sözlü değerlendirme”.

K19: “Bilgi yarışmaları yapıyorum. Kavram haritaları ve tartışma tekniğini kullanıyorum”.

K24: “Çoktan seçmeli sınavlar, bulmacalar, açık uçlu soruları cevaplama, afiş çalışması, pano çalışması, proje tasarlama veriyorum”.

K25: “Çocukların toplum önünde konuşma ve özgüven konusunda konu anlatımı, tartışma, bilim insanlarını canlandırma gibi etkinlikler yaptırarak not anlamında olumlu katkılar yapıyorum”.

K30: “Aktif öğrenme ve öğretme sürecindeki sorulara verilen dikkatli katılımları değerlendirme kıstası olarak alıyorum”.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sosyal Bilgiler dersinin doğası, anlamı ve nasıl öğretildiğine dair öğretmenlerin görüşlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, elde edilen bulgular, aşağıda yer alan başlıklar altında tartışılmıştır.

Dersin doğası, tanımı ve amacı bulgusuna ilişkin:

Sosyal Bilgiler dersi ilk olarak vatandaşlık eğitimine yönelik bütüncül bir yaklaşım ile göçmenlerin yerleştikleri yere uyum sağlamaları ve nasıl iyi vatandaş olunabileceğine dair sorulara cevap bulmak üzere ABD’de ortaya çıkmıştır. Dersin ABD’de ortaya çıkışından itibaren sosyal bilgilerin ne olduğu günümüzde hala tartışılmakta ve üzerinde hemfikir olunan net bir tanım bulunmamaktadır. Bu çalışmada elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda dersin tanımı ve anlamı üzerine sonuç Sosyal Bilgiler öğretmeni olan katılımcıların dersin ilk ortaya çıkış amacı olan “iyi yurttaş, iyi vatandaş” yetiştirme amacını halen devam ettirdikleri ve öğretmenlerin öğrencilerine bu doğrultuda eğitim verdikleri yönündedir.

Sahada çalışan 30 Sosyal Bilgiler öğretmenin görüşüne dayanılarak sosyal bilgilerin tanımına yönelik 5 farklı kategoride toplanan verilerle sosyal bilgilerin öğretmenlerce nasıl algılandığına dair yeni bir tanım oluşturulmak istenmiştir. Buna göre sosyal bilgiler, farklı disiplin alanlarının her birinin bir araya gelerek (Tarih, Coğrafya, Hukuk, Sosyoloji vb.) öğrencinin geçmişinden ders çıkarması, bugününe ayna olması ve geleceğine ışık tutmasına yardımcı olan; onları hayata hazırlayan ve geçmiş ile gelecek arasında bağ kurarak “iyi yurttaş” yetiştirmeyi amaçlayan bir derstir. Bu tanım doğrultusunda katılımcı yanıtları Barr, Barth ve Shermis’in (2013) değindiği yaklaşımlardan “vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler” yaklaşımına uymaktadır. Ancak bu bakış açısı yeterli değildir. Dünyada son on yılda, büyük bir ekonomik kriz, artan eşitsizlik, silahlanma, kadın ve çocuk cinayetleri, mülteciler krizi, terörizm, küresel ısınma ve salgın tehditleri artış eğilimindedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yerel, ulusal ve küresel kritik konuları ele almaları, sosyal adalet, sosyal değişim ve sosyal sorumluluk üzerine odaklanmaları önem taşımaktadır.

2018’deki değişikliklerle Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan 18 özel amaç bu doğrultuda planlanmış ve kazanımlar da özel amaçlar yönünde tasarlanmıştır. Dersin amacıyla ilgili katılımcılardan alınan cevaplar MEB Sosyal Bilgiler programındaki Özel Amaçlar ile eşleştirilmiş; katılımcıların 18 amaç içinden 7 amaca değindikleri, 11 amaca ise değinmedikleri bulunmuştur. Buna göre katılımcılar, *Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri, Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları, Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri, yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılayarak becerilerini geliştirmeleri, toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri, millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, ülkesini ve*

dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri, amaçlarına değinmişlerdir. Ancak doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları, ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları, farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları, bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları, bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri, hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri, katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri, özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlarına ise değinmemişlerdir. Bir başka ifade ile özel amaçlar doğrultusunda verilen cevaplar ve dersin disiplin alanları eşleştirildiğinde katılımcıların cevaplarının Tarih, Coğrafya, İnsan Hakları, Sosyoloji, Psikoloji ve Vatandaşlık disiplinlerinin dışına fazla çıkmadığı; Demokrasi, Ekonomi, Antropoloji, Arkeoloji, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Hukuk disiplinlerinin yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Demir ve Haçat'ın (2018) ders kazanımları ile disiplinler arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmasında tarih ve coğrafya disiplinlerine ağırlık verildiği; antropoloji ve arkeoloji gibi disiplinlerin kazanımlarına yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu açıdan Demir ve Haçat'ın (2018) çalışması ile bu çalışmadan elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarının ne olduğuna dair öğretmen algıları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği, dersin genel amaçlarının önemli bir kısmını içermemektedir. Bu amaçlar: *“Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları, hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri, farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları, bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları, bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri, katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri”* dir.

Sosyal Bilgiler dersinin amacına ulaşmadığı yönündeki cevaplarda bu duruma neden olan etmenlerin arasında konuların derste anlatıldığı, ancak teoriden öteye gidilemediği; içeriğin yoğun, öğrencinin ise isteksiz oluşu ile ilişkili olabileceği vurgulanmıştır. Yine ailenin öğretmenle eş değerde olduğu öğretmenden alınan bilginin aile tarafından desteklenerek davranışa dönüştürülmesi gerektiği, ancak bunun tam olarak sağlanamadığı görüşü de taşınmaktadır.

Dersin öğretim programı ve içeriği bulgusuna ilişkin:

Katılımcılar Sosyal Bilgiler öğretim programının içeriğini genel olarak tutarlı bulduklarını belirtmişlerdir. Ancak her sınıf düzeyinde 2. ünitenin (Kültür ve Miras) yoğun; 6. sınıf ders konularının sınıf düzeyinin üstünde, 7. sınıf Osmanlı Tarihi konularının da yer aldığı Kültür ve Miras ünitesinin ayrıntılı ve ezbere dayalı; coğrafya konularının ise yetersiz kaldığını vurgulamışlardır. Bu yüzden konuların kavranmadığını belirtmişlerdir. Topçu'nun (2017) çalışmasında da konuların disiplinler arası bağlantısının kurulamadığı ve dengeli dağıtılmadığı yönünde bulgular yer almaktadır. Yine,

öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersini yalnızca tarih, coğrafya ve yurttaşlık konuları ile sınırlı görmemeleri; disiplinlerarası bağlantılar yoluyla sanat, antropoloji, hukuk, insan hakları temelinde, birey, toplum, çevre konularını geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında kavrayan bir bakış açısına sahip olarak yetişmeleri önemli bir gerekliliktir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programını geliştirmek ve değiştirmek için görevlendirilseydiniz neleri değiştirmek isterdiniz? şeklindeki soruya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki şekildedir:

Ders konuları ve içerik konusunda değişime giderdim:

- ✓ İlkokul düzeyinde Sosyal Bilgiler konuları hafifleştirilmeli ve eğlenceli hale getirilmelidir. Böylece öğrencilerin derse karşı önyargı ile ortaokula gelmeleri engellenebilir,
- ✓ Müfredat oluşturulurken öğrencilerin günlük hayatta işine yarayacak, onları karşılaştıkları sorunlarda çözüm üretmeye sevk edecek, etkin, sorgulayan, eleştiren, analitik düşünme becerisine sahip, objektif düşünen ve yorumlayan, sorumluluk sahibi, özeleştiri yapabilen bireylerin yetişmesine katkı sunacak konulara yer verilmeli,
- ✓ Her sınıf düzeyinde konular arasında bütünlük ve bağlantı sağlanmalı,
- ✓ Sınıf seviyesine ağır gelen temalar üst sınıflara aktarılmalı ve konular düzenlenirken bütünlük sağlanmalı, öğrenci seviyesinin üzerinde olan konular çıkarılmalı,
- ✓ Ders konuları hakkında ulus tarihine, Atatürkçülük ve Coğrafya konularına daha fazla önem verilmeli ve bu konular her sınıf seviyesine yayılmalı,
- ✓ Tarih konuları verilirken sadece olayların siyasi kısımlarına değil de o anda yaşanan sosyal ve ekonomik hayata da değinilmelidir.

Ders kitaplarında değişime giderdim:

- ✓ Ders kitaplarında değişikliğe gidilmeli ve daha çok görsel kullanılmalı. Bilgileri daha amaca uygun, daha teknik ve faydalı hale getirilmeli,
- ✓ Teorik değil, yeni aktif yöntemlerle dolu öğretmen kılavuz kitabı hazırlanmalı ve öğretmenlere dağıtılmalıdır.

Ders saatleri konusunda değişime giderdim:

- ✓ İnkılap Tarihi ders saati arttırılmalı, vatandaşlık dersi geri getirilmelidir.

Seminerler, geziler ve materyaller konusunda değişime giderdim:

- ✓ Bakanlık tarafından konuların somutlaştırılmasına yardımcı olacak materyal desteği arttırılmalı,
- ✓ Okullara öğrencilere gezi yapmaları için imkânlar tanınmalı; bu gezilerde öğrenci davranışlarının gözlemlenerek davranış notları gerçek hayattan gözlemlere göre verilmeli ve bu notların sınıf geçmesindeki etkisi arttırılmalıdır.

Gönenç ve Açıkalin (2017) ile Ross (2018) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer ifadeler yer almaktadır. Ross'un (2018) çalışmasında dersin eğlenceli hale getirilmesi, müfredatın yaşamla ilişkilendirilmesi ifadeleri dikkat çekmektedir. Gönenç ve Açıkalin'in (2017) çalışmasında ise öğretimde öğrenci, öğretmen, öğretim programı, ders materyali, veli kaynaklı çeşitli sorunlar olduğu ve bu sorunların çözümü için sosyal bilgiler ders saatlerinin arttırılması ve sınıflardaki öğrenci sayılarının azaltılması vurgulanmıştır.

Öğrenme öğretme sürecinde uygulanan öğretim yöntem ve teknikleri bulgusuna ilişkin:

Katılımcıların kullandığı öğretim yöntemleri bakımından ilk üç sırayı geleneksel yöntemlerin aldığı görülmektedir (Tablo 4). Geleneksel öğretim yöntemleri öğrencinin pasif kaldığı, derse sadece söz verildiğinde katıldığı, sonucunun genelde dersten sıkılma ve zevk alamama şeklinde son bulduğu

yöntemler olarak belirtilir (Duckworth, 2009; Krashen, 1982). Öğretim programında da ifade edildiği üzere aktif öğretim yöntemleri öğrencinin derste aktif rol aldığı, dersin akışına yön verdiği, dersin canlı tutulduğu, merak uyandırıldığı ve zevk aldığı bunun sonucunda da kalıcı öğrenmenin gerçekleştiği yöntemlerdir (Rogers ve Freiburg, 1994).

Katılımcılar aktif öğretim yöntem ve tekniklerini kullandıklarını söyleseler de geleneksel yöntemlerin daha fazla katılımcı tarafından kullanıldığı saptanmıştır. Çelikkaya ve Kuş (2009) yaptıkları çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin belirttiği öğretim yöntem ve teknikleri ile öğrenci ve gözlemcilerin ifadelerinin farklılık gösterdiğini bulmuştur. Çelikkaya ve Kuş'a göre (2009) öğretmenler aktif öğretim yöntemlerini kullandıklarını söylerken; öğrenciler ve gözlemciler ise öğretmenlerinin düz anlatım yöntemi ve soru-cevap tekniğini kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada da belirtilen yöntemler içinde geleneksel yöntemlerden olan düz anlatım ilk sırada yer almıştır. Diğer iki yöntem soru-cevap ve drama, rol yapma, canlandırma olarak belirtilmiştir. Ancak aktif öğretim yöntem ve tekniklerinden sayılan örnek olay, balık kılıcı, istasyon, altı şapkalı düşünme ve bunun gibi öğretim yöntem ve tekniklerinin ise az sayıda katılımcı tarafından belirtilmesi dikkat çekicidir.

Okul dışı öğretim etkinliği bulgularına ilişkin:

Okul dışı öğrenme yerleri olarak alan gezileri ya da müzeler gibi kurumlar Sosyal Bilgiler dersleri için değerli ortamlar sağlar (Jensen, 1994; Keskin ve Kaplan, 2012; Lankford, 1992). Okul dışı gezi-gözlem faaliyetlerine katılım konusundaki görüşler *yapmıyorum (f:12)* ve *nadiren de olsa yapmaya çalışıyorum (yılda 1, 2 ve 3 kez) (f:14)* şeklindedir. Bunun nedenleri arasında izinler için prosedür fazlalığı, ders saatlerine sürenin yetmemesi ve geziye ayrılan vaktin ders saatinden gitmesi, güvenlik gerekçesi, idarecilerin geziler konusunda ılımlı bir tutum takınmamaları ve iş külfeti, okullardaki öğrenci sayısının fazlalığı, maddi olarak yeterli imkanların olmaması gösterilmiştir. Çetin, Kuş ve Karatekin'in (2010) çalışmasında da Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin gezi gözlem metodunu sık kullanmadıkları, bunun sebeplerinin de bu çalışma bulgularında olduğu gibi ekonomik problemler, gezi esnasında kaza ve tehlikeden çekinme, bürokratik işlem süresinin uzunluğu şeklinde belirtilmiştir. Bu çalışmanın bulguları Çetin ve arkadaşlarının (2010) sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin gezi-gözlem yöntemine ilişkin görüşleri ile benzerlik göstermiştir. Oysa ki Sosyal Bilgiler, içeriğinde birçok soyut kavram ve olaydan dolayı okul dışı ortamlardan daha fazla yararlanması gereken bir derstir.

Sivil toplum kuruluşları ile ilişki:

Katılımcıların sivil toplum kuruluşları ile ilişki kurup kurmadıkları konusundaki görüşler yarı yarıya farklılaşmıştır. Oysaki 6. sınıf *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanındaki *“yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder”* kazanımında anlatılması gereken konular siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve bireylerdir. Bu öğrenme alanında sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanılmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları, bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Çünkü demokratik vatandaşlık eğitiminde sivil toplum kuruluşlarının da yeri olmalıdır. Nitekim alan yazında sivil toplum kuruluşları ile eğitim konusunda birçok yayın bulunmaktadır (Ersoy, 2014; Park, 2007; Ribeiro, Rodrigues, Caetano, Pais ve Menezes, 2012). Çünkü öğrenci elde edilen bilgiler ışığında, *“toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?”* sorularına cevap verebilmelidir. Yine, toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar (MEB 2018).

Öğrenciler Park'ın (2007) da dile getirdiği gibi vatandaşlık eğitimini, resmi olmayan doğal ortamlarda sivil toplum örgütleriyle ilişki kurarak öğrenebilir.

Öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri ve kullanılan ölçme-değerlendirme yöntemleri bulgularına ilişkin:

Erken çocukluktan gelen bilgi eksikliğinin olumsuz sonuçlarıyla daha ilerideki sınıflarda 'yüzleşmek zorunda kalındığına' ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Passe, 2006: 189). Çocukların erken yaşlardan itibaren doğru, tam ve kalıcı değer ve bilgilerle yetiştirilmesi onların genel kültür, sosyalleşme, farklılıklara saygı gibi konulardaki yaşam becerilerine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda katılımcıların öğrencilerin ilkokuldan gelme düzeyleri hakkındaki görüşleri; *yeterli (f:9)*, *yetersiz düzeyde (f:14)* ve *ne çok yeterli ne çok yetersiz geldikleri ya da bunun şartlara göre değişebileceği bu yüzden net bir şey söylemenin mümkün olmadığı (f:7)* yönünde olmuştur. Cevaplardaki çeşitlilik ve katılımcıların olumsuz ifadeleri öğrencilerin ortaokula beklenen düzeyin altında geldikleri algısını öne çıkarmıştır. Katılımcı öğretmenlerin gözünden öğrencilerin soyut kavramlara, harita bilgisine, coğrafi kavramlara, ülkesine ve dünyaya uzak olduğu öne çıkmış ve öğrencilerden bir kısmının ilkokuldan Sosyal Bilgiler dersine olumsuz düşünceler ile geldiği ifade edilmiştir. Yine öğrencilerin kavramları edindiği, ancak ilişkilendirme ve uygulamada yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Sınavlarda sayısal derslere verilen yüksek katsayı nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin önemli görülmediği düşünülmektedir. Öztürk ve Keçe'nin (2015) çalışmasında da öğrencilere göre dersin ikinci planda olduğu, derse ilginin yeterli olmadığı konusunda benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Katılımcıların sıklıkla geleneksel ölçme ve değerlendirme tekniklerini kullandıkları dikkat çekmiştir. Ancak bilindiği gibi öğrenciler performans sergilediği ve aktif katıldığı, fikirlerini özgürce ifade ettiği dersten zevk almakta, bu da motivasyon ve başarıyı arttırmaktadır (Rogers ve Freiburg, 1994). Dolayısıyla aktif öğretim yöntemleri ile işlenen derslerle elde edilen kazanımların değerlendirmesinde öğrenci merkezli alternatif ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılması öğretimin kalitesini yükseltecek bir unsurdur. Çünkü öğrenci merkezli ölçme ve değerlendirme yapılması Sosyal Bilgiler kazanımlarının daha başarılı ölçülmesine katkı sunar (Çalışkan ve Kaşıkçı, 2010; Parker, 1991).

Özetle, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri çoğunlukla dersi Tarih, Coğrafya ve vatandaşlık disiplinlerinin bir araya gelmesi ile oluştuğuna inanmaktadır. Bu tanım oldukça eksiktir. Sosyal Bilgiler dersinin bu temel disiplinler yanı sıra, Antropoloji, Hukuk ve İnsan Hakları, Ekonomi ve Sanat Tarihi disiplinlerinin de bir bileşimi olduğunu öğretmenler görmemektedirler. Diğer taraftan öğretmenler dersin doğasını, öğrencinin geçmişinden ders çıkarması, bugününe ayna olması ve geleceğine ışık tutmasına yardımcı olan; onları hayata hazırlayan ve geçmiş ile gelecek arasında bağ kurarak *"iyi yurttaş"* yetiştirmeyi amaçlayan bir disiplin olarak algılamaktadır. Bu tanım doğrultusunda Barr, Barth ve Shermis'in (2013) değindiği yaklaşımlardan *"vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler"* yaklaşımının öne çıktığı söylenebilir. Bu bakış açısının ise tek başına eksik ve yetersiz olduğu söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler eğitiminin genel amaçları açısından bakıldığında da öğretmenlerin dersin özel amaçlarını eksik algıladığı, öğretmenlerin dersin yürütülmesinde okul dışı öğrenme ortamlarından yeterince faydalanmadıkları, sıklıkla öğretmen merkezli öğrenme öğretim yöntem ve yaklaşımlarını kullanmaları, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmamaları ve ölçme değerlendirme açısından da sürece dayalı ve alternatif yöntemlerini yeterince kullanmamaları önemli sorunlar olarak görülebilir. Kısaca sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, dersin doğası ve işlevinin yanı sıra öğretim programının amaç, içerik, öğrenme öğretim süreci ve ölçme değerlendirme boyutları açısından da geleneksel bir bakış açısına ve uygulama pratiklerine sahip oldukları dikkati çekmektedir. Oysa ki Sosyal Bilgiler dersi bireyin kendisi, yakın çevresi, bölgesi, ülkesi ve içinde yaşadığı gezegen hakkında bilgi edinmesi, gezegenin etkili ve sorumlu bir üyesi olabilmesi için yürütülen temel eğitim programının en önemli derslerinden biridir. Dersin amaçlarının

gerçekleştirilebilmesi için uygulayıcıların doğru bir bakış açısına sahip olması ve öğrenci merkezli öğrenme öğretme strateji, yöntem ve teknikleri ile dersi yürütmeleri önem taşımaktadır.

Bu çalışma, ortaokul Sosyal Bilgiler öğretim programının doğası/neliği, işlevi ve nasıl yürütüldüğüne ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Aynı amaçla Hayat Bilgisi dersi için ilkokul öğretmenleri ile bir çalışma yapılması önerilebilir. Ayrıca bu çalışmada veri toplama aracı olarak bireysel görüşme tekniği kullanılmıştır. Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda gözlem ve doküman analizi tekniklerinin de birlikte kullanıldığı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Barr, R., Barth, J.L. ve Shermis, S.S. (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası*. Çev. Ed. C. Dönmez, Ankara: Pegem Akademi.
- Barth, J.L. (1991). *Elementary and junior high/middle school social studies curriculum, activities and materials*. Lanham: University Press of America, Inc.
- Brubaker, D.L., Simon, L.H. ve Williams, J.W. (1977). A conceptual framework for Social Studies curriculum and instruction. *Social Education*, 41: 201-205.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç E., Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Chapin, J. ve Messick, R. (1999). *Elementary Social Studies: A Practical Guide*, 4th Ed. New York: Longman.
- Çalışkan, H. ve Kaşıkçı Y. (2010). The application of traditional and alternative assessment and evaluation tools by teachers in social studies. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2: 4152–4156.
- Çelikkaya, T. ve Kuş, Z. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntem ve Teknikler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* XXII(2):741-758.
- Çetin, T. (2010). Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Gezi-Gözlem Yöntemine İlişkin Görüşleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2: 158-180.
- Demir, B.F. ve Haçat, O.S. (2018). Sosyal Bilim Disiplinlerine Göre 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2): 27-56.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek (Editörler). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. 15-46. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Duckworth, E. (2009). Helping students get to where ideas can find them. *The New Educator*, 5(3): 185-188.
- Erden, M. (2000). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayıncılık.
- Ersoy, A.F. (2014). Social Studies Teacher Candidates' Experiences of Active Citizenship: The Case of Non-Governmental Organizations, *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*,47(2): 65-88.
- Gönenç, S. ve Açıkalın, M. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunlara Getirdikleri Çözüm Önerileri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1): 26-41.
- Günden, S. (1995). Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış. Meral Çileli (Yay. Hazırlayan). *İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları*. 22- 33. Ankara: Türk Eğitim Derneği 13. Eğitim Toplantısı.
- Hatch, J.A. (2002) *Doing Qualitative Research in Education Settings*, State University of New York Press.
- Hunt, M.P. ve Metcalf, I.E. (1968). *Teaching High School Social Studies*. (2nd Ed). New York: Harper and Row.
- Hunt, M.P. ve Metcalf, L.E. (1955). *Teaching high school social studies: Problems in reflective thinking and social understanding*. New York: Harper and Row.
- Jensen, N. (1994). Children's perceptions of their museum experiences: A contextual perspective. *Children's Environments*, 11(4): 300-324.
- Keskin, S.C. ve Kaplan, E. (2012). Sosyal Bilgiler ve Tarih Eğitiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamı Olarak Oyuncak Müzeleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(41): 095-115. f
- Keskin, Y. Keskin, S.C. ve Söylemez, H. (2014). Phenomenological study of social studies teachers and values education in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116: 4526 – 4531.
- Kopp, K.N. (2017). *Teaching social studies today*. Erişim adresi (13 Mayıs 2020): <https://ebookcentral.proquest.com>.
- Krashen, S. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. New York: Pergamon Press.
- Lankford, M.D. (1992). *Successful field trips*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Martorella, P.H. (1998). *Social Studies for Elementary School Children: Developing Young Citizens*. (Second Edition). USA: Prentice Hall.
- Martorella, P.H., Beal, C.M. ve Bolick, C. M. (2005). *Teaching Social Studies in Middle and Secondary Schools*. U.S.A. New Jersey: Pearson Education Inc., Upper Saddle River.
- MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB (2018). *TC Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4,5,6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: MEB.

- Naylor, D.T. ve Diem, R.A. (1987). *Elementary and middle school social studies*. New York: Random House.
- NCSS (1994). *Expectations of Excellence: Curriculum Standards for Social Studies*, Washington, DC: NCSS.
- Nelson, J.U. ve Michaelis, J. (1980). *Secondary Social Studies*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall.
- Nitko, A.J. ve Brookhart, S.M. (2016). *Educational Assessment of Students*, Çeviri Editörleri Bıçak Bayram, Özel Serkan, Bahar Mustafa, (Sixth Edition), İstanbul: Nobel Yayınları.
- Özçelik, D.A. (1981). *Okullarda Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*; Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Öztürk T. ve Keçe, M. (2015). 7. Sınıf Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Sosyal Bilgiler. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Ekim: 298-310. Erişim adresi (10 Mayıs 2020): http://earsiv.odu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11489/348/1/2000494007_298-310%20talip%20%C3%B6z%C3%BCrk21.pdf.
- Öztürk, C. (2011). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. (Ed. Cemil Öztürk), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. (2-28). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi, İçinde Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*, Ed. C. Öztürk, Ankara: Pegem Akademi.
- Park, S.Y. (2007). Citizenship education through NGOs. Erişim adresi (20 Mayıs 2020): https://pdfs.semanticscholar.org/d9dc/ca2b6190adf44ee8f25c1b460626838c2d5b.pdf?_ga=2.246462978.705259432.1589977379-636336145.1589977379.
- Parker, W.C. (1991). *Renewing the Social Studies Curriculum*, Association for Supervision and Curriculum Development, Alexandria, Va.
- Passe, J. (2006). New challenges in elementary social studies, *The Social Studies*, 97(5): 189-192.
- Ribeiro, A.B., Rodrigues, M., Caetano, A., Pais, S. ve Menezes, I. (2012). Promoting “Active Citizens”? The Critical Vision of NGOs over Citizenship. Education as an Educational Priority across Europe, *International Journal of Progressive Education*, 8(3): 32-47.
- Rogers, C. ve Freiburg, J. (1994). *Freedom to learn* (3rd Ed.). Upper Saddle River, N.J.: Merrill Publishing.
- Ross, E.W. (2018, Şubat). The Challenges of Teaching Social Studies: What Teachers? What Citizenship? What Future? *A Tribute to Joan Pagès Blanch. Keynote address at XV International Conference of Research in Didactics of Social Sciences*, Autonomous University of Barcelona.
- Russell, I.P.W.B. (Ed.). (2014). *Contemporary social studies: An essential reader*. Erişim adresi (15 Mayıs 2020): <https://ebookcentral.proquest.com>
- Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. (Eds. Bayram Tay ve Adem Öcal), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (2-18). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Savage T.V. ve Armstrong, D.G. (1996). *Effective Teaching in Elementary Social Studies*. Third Edition. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topçu, E. (2017). Öğretmenlerin İfadesiyle Sosyal Bilgiler Dersi. *Journal of Education and e-Learning Research*. 4(4): 139-153.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

ⁱ Çalışmanın etik kurul izni, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu 84982664-100 sayılıdır.